

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

Diplomová práce

Taťána Novotná

Komunikační prostředky osob se sluchovým postižením, zaměřeni na jednoruční abecedu z pohledu intaktní populace.

Olomouc 2023

Vedoucí práce: doc. Mgr. Jiří Langer, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod odborným vedením doc. Mgr. Jiří Langer, Ph.D., a použila jen literaturu, kterou uvádím v příložené bibliografii.

Olomouc 20. 6. 2023

.....
Taťána Novotná

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych velmi poděkovala všem vyučujícím, kteří mě doprovázeli až sem do 5. ročníku studia a díky kterým mohu psát tuto závěrečnou práci. Nejvíce bych však chtěla poděkovat vedoucímu práce doc. Mgr. Jiřímu Langerovi, Ph.D., za ochotu, trpělivost, cenné připomínky, rady a čas strávený při vedení této diplomové práce.

Při sběru dat do praktické části mi byla nápomocna rodina, přátelé, také kolektiv školy SŠ, ZŠ, MŠ a DD Zábřeh, kterým patří mé poděkování také.

Obsah

ÚVOD.....	7
TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1 Sluchové postižení.....	8
1.1 Faktory, které se podílí na sluchovém postižení:.....	8
1.2 Terminologie v označování osob se sluchovým postižením.....	10
2 Klasifikace a etiologie sluchových poruch a vad.....	12
2.1 Tři hlediska SP.....	12
2.2 Klasifikace dle Světové zdravotnické organizace.....	14
2.3 Klasifikace dle místa poškození sluchového orgánu.....	15
2.4 Klasifikace z hlediska doby vzniku SP.....	16
2.5 Didaktické pomůcky.....	17
3 Komunikace osob se sluchovým postižením.....	18
3.1 Pojem komunikace.....	18
3.2 Vzdělávací přístupy osob se sluchovým postižením.....	19
3.2.1 Orální auditivní přístup.....	20
3.2.2 Simultánní komunikace.....	21
3.2.3 Totální komunikace.....	21
3.2.4 Bilingvální přístup.....	22
3.3 Druhy komunikace osob se sluchovým postižením.....	22
3.3.1 Mluvená řeč.....	23
3.3.2 Čtení a psaní.....	23
3.3.3 Odezírání.....	24
3.3.4 Znakový jazyk (český znakový jazyk) a Znakovaný jazyk (znakovaná čeština).....	25
3.3.5 Hand-Mund systém.....	26
3.3.6 Cued speech.....	27

3.3.7	Chirografie.....	28
3.3.8	Pomocné artikulační znaky.....	28
4	Prstová abeceda	30
4.1	Terminologie.....	30
4.2	Historie prstové abecedy.....	31
4.3	Druhy prstových abeced a nejčastější využití	32
4.4	Motivy vedoucí k využívání prstových abeced	35
4.5	Výhody a nevýhody prstové abecedy	35
5	Jednoruční prstová abeceda	37
5.1	Historie jednoruční abecedy (doplňující informace)	37
5.2	Výhody a nevýhody	38
5.3	Varianty používané v České Republice	38
5.4	Zahraničí verze	41
	PRAKTICKÁ ČÁST	44
6	Metodologie.....	45
6.1	Kvalitativní výzkum a aplikované metody	45
6.1.1	Analýza dat.....	45
6.1.2	Pozorování	46
7	Analýza získaných dat.....	50
7.1	Vyhodnocení pozorování	50
7.2	Rozbor rozhovorů	53
7.3	Odpovědi na výzkumné otázky.....	53
8	Diskuze	54
9	ZÁVĚR.....	55
	UŽITÉ ZDROJE.....	56
	SEZNAM UŽITÝCH ZKRATEK	61
	SEZNAM OBRÁZKŮ	62

SEZNAM TABULEK	63
SEZNAM PŘÍLOH	64
Příloha 1: Jednoruční prstová abeceda	65
Příloha 2: Mnemotechnická pomůcka k jednoruční prstové abecedě	67
Příloha 3: Pexeso z mnemotechnické pomůcky	93
Příloha 4: Informovaný souhlas k účasti na výzkumu – vzor	94
Příloha 5: Záznamový arch k pozorování – vzor.....	95
Příloha 6: Přepis záznamových archů (1 – 5).....	96
Příloha 7: Strukturovaný rozhovor – otázky	101
Příloha 8: Přepis rozhovorů - odpovědi	102
ANOTACE	112

ÚVOD

Diplomová práce se zaměřuje na problematiku komunikace a naučení se komunikovat mezi osobami z intaktní společnosti a osobami se sluchovým postižením. Sluchové postižení je pro intaktní společnost často na první pohled neviditelné, někdy také těžko rozpoznatelné. Komunikace mezi osobou se sluchovým postižením a osobou z intaktní populace může být problémem v momentě, kdy se jedná například o těžkou sluchovou poruchu, nebo úplnou ztrátu sluchu. V situaci, kdy osoba se sluchovým postižením využívá ke komunikaci pouze český znakový jazyk, může dojít k nepochopení. Pokud osoba z intaktní populace není ochotna se přizpůsobit, tak je komunikace téměř nemožná.

Cílem kvalifikační práce a důvodem výběru tématu je shrnutí možnosti komunikace osob se sluchovým postižením a rozšíření obzorů lidem z mého blízkého i vzdálenějšího okolí. Dále také využití výzkumníkem navržené mnemotechnické pomůcky pro jednoruční prstovou abecedu. Vyhodnocení, zda je efektivní, zda má trvalejší ráz pro dlouhodobou paměť a zda by mohla pomoci při výuce.

Dvouruční abeceda je pro člověka z intaktní společnosti jednodušší, jelikož znaky kopírují grafickou podobu hlásek psané formy jazyka, v našem případě českého. U jednoruční abecedy je tomu ve většině případů jinak, je přitom při komunikaci osob se sluchovým postižením více používána a je rychlejší.

V dnešní době integrace by měl každý učitel, ne jen speciální pedagog, mít po ruce vhodné výukové materiály pro případ, že se v rámci společného vzdělávání dostane do běžné třídy dítě se sluchovým postižením. Proto je tato práce zaměřena na všeobecný přehled komunikačních prostředků osob se sluchovým postižením a možnost zjednodušit výuku jednoruční prstové abecedy. Také pro rychlou komunikaci, když neznáme patřičný znak. Vytvořit návod, jak na to. Nebát se změn jiného typu komunikace a s úsměvem na rtech si rozšířit obzory a znalosti.

V teoretické části se tedy budeme věnovat sluchovému postižení a především všeobecným možnostem komunikace pro osoby se sluchovým postižením.

Cílem praktické části bude ověřit, zda nově vytvořená mnemotechnická pomůcka pro jednoruční abecedu je efektivní a má trvalejší ráz. Jestli by byla vhodná pro výuku jednoruční prstové abecedy.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Sluchové postižení

V této kapitole se budeme obecně věnovat definicím, dělením a typům sluchového postižení. Také dle čeho jsou posuzovány osoby se sluchovým postižením. Tyhle všechny informace je nutné si uvědomit pro další čtení této práce. Pokud tuto práci bude číst člověk z intaktní společnosti, tak musí chápat, kdo je člověk se sluchovou ztrátou, se sluchovým postižením, aby pochopil důležitost naučení se alespoň základů pro komunikaci s těmito lidmi.

Za postižení sluchu **považujeme sociální důsledek takové sluchové ztráty, kterou již není možné plně nahradit technickými pomůckami**, a která negativně ovlivňuje kvalitu života člověka. Je tak třeba rozlišit termíny „sluchová ztráta, sluchová porucha, vada sluchu“ aj., které označují určitou objektivní sluchovou nedostatečnost, a termínem „sluchové postižení“, které je jejím sociálním důsledkem. (Langer, 2009) Leonhardt (2001) popisuje čtyři základní faktory, které se mohou potencionálně podílet na vzniku sluchového postižení.

1.1 Faktory, které se podílí na sluchovém postižení:

Každá sluchová ztráta, kterou naměříme, nemusí vždy znamenat, že se jedná o SP. Podobným případem může být např. zjištěná zraková vada, vyžadující nápravu dioptrickými brýlemi, kdy to, že někdo nosí brýle, neznamena, že je hned definovaný jako osoba se zrakovým postižením. Jak již bylo na začátku zdůrazněno, sluchové postižení je sociálním důsledkem určité objektivní poruchy nebo vady. Hranice, kdy o něm začínáme hovořit, je tedy relativní a odvíjí se od úrovně sluchu průměrné lidské populace. **Oproti této většinové, intaktní populaci je osoba s určitým stupněm omezení sluchových funkcí znevýhodněna, sociálně handicapována, a je tak tedy snížena kvalita jejího života.** (Langer, 2009, s. 26)

Po přečtení si již dokážeme představit, kdo je člověk se sluchovým postižením a také je zde přesně popsáno, jaké znevýhodnění mohou tito lidé mít. U různých druhů postižení dochází k sociálnímu znevýhodnění, je narušena a snížena kvalita života, tímto není sluchové

postižení specifické. Pokud, jak je výše zmíněno, není možnost ztrátu plně kompenzovat technickými pomůckami, tak se jedná o postižení, nikoliv o vadu.

Langer také popisuje problematiku s terminologií a také se správností oslovování osob se sluchovým postižením. V dnešní době se díky PFL¹ („People-first language“), neboli v překladu „Lidé na prvním místě“ uvádí terminologicky správně v literatuře člověk nebo osoba se sluchovým postižením.

„Ustáleným, obecným a nejčastěji užívaným je termín „sluchově postižený“, který je analogický s cizojazyčnými pojmy „hearing impaired“, „Hörgeschädigte“, „déficient auditif“, „sluchovo postižený“. V posledních letech se postupně přechází k označení „osoba (člověk, jedinec, dítě atd.) se sluchovým postižením“, které v první řadě zdůrazňuje lidskou individualitu a až poté přidává přídomek o stavu (postižení). ...“ (Langer, 2013a, s. 26)

Čtyři základní faktory podílející se na sluchovém postižení:

- stupeň + typ sluch. vady nebo poruchy ;
- faktor věku, kdy došlo vadě nebo poruše;
- kombinace s jinou vadou či poruchou;
- okolního prostředí a jeho vliv – značnou roli hraje sociální prostředí. (Leonhardt, 2001)

Leonhardt (2001) také uvádí souhrn jiných faktorů, které se na sluchovém postižení mohou společně podílet.

Další faktory ovlivňující důsledky sluchového postižení považujeme:

- odhalit sluchovou vadu nebo poruchu a dobu, kdy se určila diagnóza;
- vlastnosti osob;
- sociální péče a její úroveň;
- lékařská péče a její úroveň;
- speciálněpedagogického působení a jeho kvalita.

Po přečtení této podkapitoly již známe několik faktorů, které se podílejí, nebo se mohou

¹ PFL = People-first language (Lidé na prvním místě)

podílet na sluchovém postižení. Je důležité si všechny tyto informace ucelit jako komplex a uvědomit si, že činitelů, rysů a okolností může být hned několik.

1.2 Terminologie v označování osob se sluchovým postižením

Název pro osoby se sluchovým postižením, který se používal až do poloviny 20. století, byl termín „hluchoněmý“ Dle Hrubého (1999) byl dokonce upřednostňován především učiteli osob se sluchovým postižením, aby byla zdůrazněna závažnost sluchového postižení a potřeba naučit sluchově postižené mluvit orální řečí. Hrubý (1999) v používání termínu „hluchoněmý“ také vidí touhu učitelů vzbudit soucit laické veřejnosti a následně obdiv k jejich práci. Tím správným významem pojmu „hluchoněmota“ je podle Sováka (2000, s. 116) „těžká vývojová vada mezilidské komunikace v impresivní složce (hluchota) a v expresivní složce (němota)“. Příčinou hluchoněmoty je sice závažné postižení sluchu, jehož následkem nedojde ke spontánnímu rozvoji řeči, nelze ovšem obecně nazývat všechny sluchově postižené jedince hluchoněmými. I dnes se setkáme s tím, že se termín „hluchoněmý“, především mezi v oboru nevzdělanou veřejností, používá.

Úskalím pojmu rozšířeného po celém světě „neslyšící“ a „hluchý“ je fakt, že z lékařského hlediska se jedná pouze o osoby, které ani s největším zesílením neslyší žádný zvuk (dle definice Světové zdravotnické organizace – WHO²). Rozdílnou skupinou jsou osoby se zbytky sluchu nebo osoby nedoslýchavé. Hrubý (1999) srovnává nevhodné používání stupňů sluchového postižení a jejich zahrnutí pod pojem „neslyšící“ se stupni zrakového postižení, přičemž poukazuje na nesmyslnost označování osob, které používají silné dioptrické brýle, jako osob slepých nebo nevidomých. Podle Hrubého (1996, 1999) dokonce obecné používání termínu „neslyšící“ pro označení všech sluchově postižených bez ohledu na druh a stupeň postižení skutečně neslyšící (osoby s úplnou ztrátou sluchu) výrazně poškozuje, protože znemožňuje přesné rozlišení jednotlivých typů a stupňů postižení sluchu. Tento fakt může ve svém důsledku způsobit zlehčování závažnosti těžkých sluchových poruch především ve vztahu k laické, často intaktní veřejnosti. Mezi rodiči, laickou, ale i odbornou surdopedickou veřejností jsou ovšem i v současnosti oba pojmy pro pojmenování všech osob se sluchovým postižením hojně užívány. Dokonce i sami sluchově postižení užívají tyto pojmy např. v názvech svých organizací (Česká unie neslyšících, Českomoravská

² WHO = World Health Organization (Světová zdravotnická organizace)

jednota neslyšících, Český svaz neslyšících sportovců apod.), kdy jejich členové zdaleka nejsou výhradně lidé neslyšící v lékařském slova smyslu. Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob č. 155/1998 (dnes již zákon 384/2008 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 155/1998 Sb., o znakové řeči a o změně dalších zákonů a další související zákony), definuje v § 2 pro své účely neslyšící jako osoby, „které neslyší od narození, nebo ztratily sluch před rozvinutím mluvené řeči, nebo osoby s úplnou či praktickou hluchotou, které ztratily sluch po rozvinutí mluvené řeči, a osoby těžce nedoslýchavé, u nichž rozsah a charakter sluchového postižení neumožňuje plnohodnotně porozumět mluvené řeči sluchem“ (Langer, 2013a).

V 90. letech 20. stol. se začala dle vzoru komunity uživatelů amerického znakového jazyka část českých sluchově postižených označovat termínem „Neslyšící“ (s velkým „N“). Sluchově postižení, kteří se řadí mezi Neslyšící, se tedy považují za kulturní a jazykovou menšinu a požadují, aby nebyli považováni za postižené. (srov. Hrubý, 1999; Mrzilková, 1996; Lane a kol., 1996) Vzhledem k tomu, že všechny zmíněné termíny se svým obsahem velmi často překrývají, jsou v rámci odborné speciálněpedagogické komunikace obvykle používány pro obecné označení osoby s poruchou sluchu (postižením) i přes popsané nevýhody tyto pojmy:

- osoba (dítě, žák, jedinec apod.) se sluchovým postižením,
- sluchově postižený (termín „sluchově postižený“ je standardně užíván např. v názvech škol pro sluchově postižené a je běžně analogicky používán v cizojazyčné odborné literatuře),
- neslyšící (jako osoby s tak závažnými ztrátami sluchu, že jim znemožňují komunikovat přirozeně mluvenou řečí), případně
- Neslyšící“ (ve smyslu kulturní definice), (Langer, 2013a).

Po přečtení této podkapitoly by již neměl být problém v pochopení, jakým způsobem byli a jsou označovány osoby se sluchovým postižením. Již by nemělo docházet k nedorozuměním s označením pro osoby neslyšící s malým n na začátku a a oproti tomu označení osob Neslyšících s velkým N.

2 Klasifikace a etiologie sluchových poruch a vad

Ve druhé kapitole si odborně doplníme kapitolu č. 1, kde již podle názvu kapitoly pochopíme, že se podíváme na přesné členění sluchového postižení a na možné příčiny vzniku.

2.1 Tři hlediska SP

Sluchové postižení je přivozeno různými typy vad nebo poruch sluchu, které můžeme z ohledu speciálněpedagogického dělit na tři hlediska:

1. velikosti sluchové ztráty,
2. místo vzniku sluchové poruchy,
3. doba vzniku sluchové poruchy (Souralová, Langer, 2005).

„Velikost sluchové ztráty má zásadní vliv na schopnost jedince vnímat zvuky z okolního prostředí. „Kvantita jednotlivých stupňů sluchové vady je vyjadřována v decibelech (dB), hlasitost zvuků, které se vyskytují v prostředí člověka, je vyjádřena stupnicí od 0 do 140 dB (např. šepot – 30 dB, tichý rozhovor – 40 dB, běžný hovor – 50–60 dB, diskotéka – 110 dB).“ Velikost sluchové ztráty pak znamená, že jedinec neslyší zvuky, jejichž intenzita je nižší než hodnota sluchového prahu (sluchové ztráty). Zvuky, jejichž intenzita je vyšší, než je hodnota sluchové ztráty, jedinec sice slyší, ale pouze hlasitostí, která se rovná rozdílu mezi intenzitou zvuku a velikostí sluchové ztráty.“ (Souralová, Langer, 2005, s. 11).

Potměšil (2012) ve své publikaci uvádí popis sluchových ztrát (dle ASHA³) a jejich projevy:

1. Minimální sluchové ztráty – pohybují se okolo hranice 25 dB, což je hranice normálního slyšení, potíže mohou nastat ve sledování konverzace i přes na první pohled nevelké ztráty

2. Sluchové ztráty 26-40 dB – zde se nejedná o velké ztráty sluchu, je zde kompenzace prováděná dobře nastavenými sluchadly. Obtíže se mohou projevit v oblasti selektivního slyšení v omezení, či dokonce ztrátě. Osoba se sluchovým postižením nemusí být schopna oddělit zvuky a hluky z okolí od svého jednoho akustického zdroje. Je zde poměrně velká unavitelnost těch osob se SP, které musí přes velkou námahu potlačovat zvuky z okolí.

³ ASHA = American speech-Language Hearing Association

3. Sluchové ztráty 41-55 dB – zde se již jedná o význačné narušení v procesu komunikace. Problémy se sluchovou nedostatečností ovlivňují a omezují značně zapojení osoby do rozhovorů a často může dojít k nedorozuměním. Motivace je zde důležitým faktorem, pátrání po ní a také po faktorech, které způsobily demotivaci. Mohou nastat problémy v socializaci. Problém při komunikaci v hlučném prostředí, bolest hlavy z námahy.

4. Sluchové ztráty 56-70 dB – zde se jedná také o význačné narušení v procesu komunikace, kde obtíže narůstají, hovoříme-li o skutečnosti, že u této osoby je mluvená řeč jediným prostředkem ke komunikaci. Především v situaci, kdy se například dítě s touto ztrátou narodí rodičům, kteří jsou neslyšící, tak se předpokládá i komunikace pomocí znakového jazyka. Zde již jsou závažné obtíže v socializačním procesu. Nedostatek příjmu informací sluchovou cestou, tudíž se to projevuje na problémech se čtením, omezená slovní zásoba, nedostatek informací a podnětů. Pro osoby je komunikace mluvenou řečí většinou velkou zátěží. Vysoká závislost na technických pomůckách.

5. Sluchové ztráty 71-90 dB – zde se již jedná o nevyhovující úroveň komunikačních kompetencí osob se sluchovým postižením z ohledu požadavků pro komunikaci mluvenou řečí. Je zde nedostatečná slovní zásoba (banka pojmů), nedostačená výbavnost pojmů pro čtení s porozuměním, často také nízká úroveň informovanosti (všeobecné). Také vysoká závislost na technických pomůckách - je zde vysoké procento uživatelů, kteří využívají KI⁴. V rámci socializace se někdy jedná až o sociální izolaci.

6. Sluchové ztráty vyšší než 91 dB – jedná se nejtěžší kategorii sluchových ztrát. Zde není ani předpoklad, že by komunikace mohla probíhat mluvenou řečí. Jsou zde preference vizuálně-motorických systémů komunikace. Orální komunikace má tedy projevy nedostatečnosti, možnost odezírání známých slov, osoba s takto těžkou ztrátou sluchu zřejmě nebude schopna odezírat neznámá slova. Využití sluchadel pro zlepšení orientace v prostředí.

7. Jednostranná sluchová vada – problém z ohledu socializace a společenského uplatnění. Není zde zásadně narušen jazyk v obsahové ani formální stránce. Narušení schopnosti směrového slyšení – může nastat zpomalená reakce. Jedná se o projev, který je může vést při diagnostice k mylné diagnóze mentálního postižení. Ve vyšší míře se

⁴ KI = Kochleární implantát

objevuje denní snění a nepozornost. Osoby, které jsou méně psychicky stabilní, tak se mohou projevit stopy frustrací a nepřiměřených reakcí.

2.2 Klasifikace dle Světové zdravotnické organizace

Při členění SP dle velikosti sluchové ztráty (kvantity) je aktuálně používáno několik řad stupňů poruch sluchu.

Jednou z nejznámějších je klasifikace dle Světové zdravotnické organizace (WHO⁵) z roku 1980:

1. normální sluch (sluchová ztráta do 25 dB u dospělých, do 15 dB u dětí);
2. lehká sluchová porucha (sluchová ztráta 26–40 dB u dospělých, 16–40 dB u dětí);
3. střední sluchová porucha (sluchová ztráta 41–55 dB);
4. středně těžká sluchová porucha (sluchová ztráta 56–70 dB);
5. těžká sluchová porucha (sluchová ztráta 71–90 dB);
6. úplná ztráta sluchu – hluchota (sluchová ztráta nad 90 dB). (Barvíková, 2015)

Stupně sluchového postižení dle Světové zdravotnické organizace z roku 2008 v překladu do českého jazyka			
Stupeň postižení *	Odpovídající audiometrická hodnota ISO **	Výkon	Doporučení
0 - žádná porucha či vada	0-25 dB a méně (lepší ucho)	Žádné nebo velmi lehké sluchové problémy. Schopnost vnímat sluchem šeptání.	
1 - lehká porucha či vada	26 – 40 dB (lepší ucho)	Schopnost slyšet a opakovat slova pronesená normálním hlasem ze vzdálenosti 1 metru.	Poradenství. Mohou být užitečná sluchadla.
2 - střední porucha či vada	41 – 60 dB (lepší ucho)	Schopnost slyšet a opakovat slova pronesená zesíleným hlasem ze vzdálenosti 1 metru.	Obvykle doporučena sluchadla.

⁵ WHO = World Health Organization (Světová zdravotnická organizace)

3 - těžká porucha či vada	61 – 80 dB (lepší ucho)	Schopnost vnímat sluchem některá slova křičená v bezprostřední blízkosti lepšího ucha.	Sluchadla jsou potřebná. Pokud nejsou k dispozici, měl by následovat nácvik odezírání a komunikace prostřednictvím znakového jazyka.
4 - velmi těžká porucha či vada	81dB a více (lepší ucho)	Neschopnost vnímat sluchem velmi silný hlas a neschopnost křičenému rozumět.	Sluchadla mohou pomoci porozumění slovům. Je vyžadována další rehabilitace. Odezírání a užívání znakového jazyka je nezbytné.
* Stupně 2, 3 a 4 jsou klasifikovány jako omezující sluchová porucha či vada (u dětí začíná na 31 dB) ** Audiometrické hodnoty ISO jsou průměry hodnot při 500, 1000, 2000, 4000 Hz.			

(Špičková, 2013)

Tab. 1: Stupně sluchového postižení dle Světové zdravotnické organizace z roku 2008 v překladu do českého jazyka

Souralová a Langer (2005) popisují, že znalost stupňů poruchy sluchu je důležitá právě proto, že je jedním z hlavních faktorů ovlivňujících způsob komunikace, a tedy i důležitým východiskem určujícím sociální závažnost vyvolaného sluchového postižení.

2.3 Klasifikace dle místa poškození sluchového orgánu

Dalším typem členění poruch sluchu je klasifikace dle místa poškození sluchového orgánu, která je nezbytně nutná pro stanovení nejlépe vyhovujícího způsobu případné léčby a rehabilitačního působení. (Souralová, Langer, 2005)

Hložek (1995) rozlišuje SP podle místa patologického nálezu a místa vzniku sluchové poruchy:

Periferní poruchy

1. Převodní poruchy – jsou způsobeny narušením přenosu (převodu) mechanické energie ve vnějším nebo středním uchu (po oválné okénko včetně). Je zachováno kostní vedení zvuku a funkce kochley je neporušena, nemůže samotná převodní sluchová

2. porucha nikdy způsobit úplnou hluchotu (maximální ztráta se pohybuje v rozmezí 40–60 dB). Díky chirurgického zásahu lze také převodní poruchu obvykle zmírnit nebo zcela odstranit.
3. Percepční vady – jsou způsobeny poruchou funkce Cortiho orgánu v hlemýždi (kochleární vady sluchu) nebo narušením sluchové dráhy ve sluchovém nervu (suprakochleární vady sluchu). Rozdílem od převodních vad sluchu jsou percepční vady obvykle nevratné, kde mohou způsobit úplnou ztrátu sluchu i přesto, že převodní aparát funguje bez chyby.
4. Smíšené poruchy – jedná se o kombinaci obou předchozích typů. Celková sluchová ztráta se určuje součtem ztráty způsobené patologií převodního a percepčního ústrojí

Centrální vady:

Jsou obvykle komplikované patologické vady v podkorovém a korovém systému sluchové dráhy (sluchové centrum) a projevují se velmi rozmanitými příznaky (např. tak, že daná osoba je schopna rozlišit a zaznamenat některé zvuky, nerozumí však mluvené řeči stejné intenzity), (Hložek in Langer, 2013a)

2.4 Klasifikace z hlediska doby vzniku SP

Langer (2009) ve své publikaci dělí sluchové poruchy na vady vzniklé v období prenatalního, perinatálního a postnatálního vývoje člověka. Ovšem z ohledu speciálněpedagogického, kde klademe důraz na způsob komunikace, se do popředí staví členění poruch sluchu na:

- 1. Sluchové poruchy (vady) prelingvární – jak již vypovídá název, tyto poruchy vznikly před ukončením základního vývoje řeči a jazyka (konec základního vývoje řeči a jazyka bývá mezi 4–7 lety, průměr je 6 let) a které omezují nebo neumožní samovolné osvojení mluveného jazyka a hned potom lidské řeči. Získané řečové a jazykové dovednosti se v případě nečekané ztráty sluchu v prelingválním období začnou postupně a pomalu vytrácet, a když se nepodchytí raná a včasná péče a také není započata příslušná odborná surdopedická a logopedická péče, tyto dovednosti mohou úplně vymizet. Komunikační prostředek přirozený pro osoby s prelingvální poruchou nebo vadou sluchu u těžších stupňů je tak příslušný národní znakový jazyk, v našem případě Český znakový jazyk, jelikož jeho spontánní ovládnutí není spjato se sluchovými funkcemi.

- 2. Sluchové poruchy (vady) postlingvární – jak již také pochopíme z názvu, započaly až když byl základní vývoj řeči a jazyka ukončen. Dítě (nebo také dospělý člověk) se získanou postlingvární sluchovou vadou má již řečové i jazykové dovednosti dostatečně upevněny (fixace), a nikdy by nemělo dojít k kompletnímu vymizení tyto dovednosti se dají rozvinout a dále s nimi pracovat). Jako důsledek, kdy je nepřítomna zpětná sluchová kontrola bohužel dochází prozodickým a artikulačním proměnám v projevu mluveném, kdy je možnost je minimalizovat s včasným poskytnutím efektivní a náležité surdopedické a logopedické péče (Langer, 2013a).

2.5 Didaktické pomůcky

Dále Potměšil (2012) uvádí v tabulce, jaké pomůcky se osvědčily při práci se žáky se sluchovým postižením při výuce.

Tabulku zde uvedeme, jelikož to úzce souvisí s tím, proč se v praktické části věnujeme právě nově vytvořené pomůcce, která by mohla pomoci lidem s osvojením jednoruční prstové abecedy.

„Jaké pomůcky se osvědčily v práci s žákem se sluchovým postižením při výuce?“

<i>MŠ</i>	<i>ZŠ</i>	<i>SŠ</i>
<i>Orfovy hudební nástroje</i>	<i>Gramatické přehledy</i>	<i>Multimediální encyklopedie</i>
<i>Lota, pexesa</i>	<i>Mapy</i>	<i>Interaktivní tabule</i>
<i>Půlené obrázky</i>	<i>Modely</i>	<i>Výpis učiva na „kartách“ – dá se použít k maturitním zkouškám</i>
<i>Obrázky s dějovou posloupností</i>	<i>Interaktivní tabule</i>	<i>Slovníky – výkladový, cizích slov, synonym, frazeologický</i>
<i>Dětský obrazový slovník</i>	<i>Meotar</i>	<i>Gramatické přehledy</i>
<i>FONO</i>	<i>CD-ROMY – Rychlé čtení, Násobilka, Vyjmenovaná slova, Cizí jazyk...</i>	
<i>MENTIO</i>		
<i>Znakový jazyk – třídílná publikace – Marie Růžičková – Učíme se český znakový jazyk, Znakování pro každý den“</i>		

(Potměšil, 2012, s. 71)

Tab. 2: Osvědčené pomůcky pro žáky se sluchovým postižením

3 Komunikace osob se sluchovým postižením

V téhle kapitole se budeme věnovat komunikačním prostředkům a možnostem, které jsou dostupné pro osoby se sluchovým postižením. Tahle kapitola je velice důležitá pro tuhle kvalifikační práci, jelikož se tímto dostaneme i k pro nás důležité jednoruční prstové abecedě. Tímto bude teorie ohledně sluchového postižení končit a vrhneme se na část praktickou, kde budeme jednoruční abecedu rozvíjet a seznámíme se s již zmíněnou nově vytvořenou mnemotechnickou obrázkovou pomůckou. Samozřejmě ještě zmíníme v kapitole 4 nějaké informace o metodologii a výzkumu, který byl proveden a následně bude zhodnocen.

Co se týče druhů komunikačního prostředků osob se sluchovým postižením, tak velice záleží na velikosti sluchové ztráty – od toho se odvíjí, jakým způsobem bude osoba se sluchovým postižením schopna komunikovat. Jedna věc je sluchová ztráta, velkou roli však zde hraje také motivace těchto lidí, pozitivní přístup, chuť zkusit různé druhy komunikace a také schopnost socializace.

3.1 Pojem komunikace

*„Komunikaci můžeme z pohledu teorie komunikace chápat jako sociální interakci, v užším slova smyslu jako jazykové jednání. Předpokladem úspěšné komunikace (resp. Sociálního jednání) je existence (obecné i kulturně specifické) **komunikační kompetence**.“* (Valenta a kol., 2014, s. 69)

Dále v knize Valenta (2014) uvádí, že většina lidí se sluchovým postižením je při komunikaci s komunikačním partnerem odkázána na zrakový kontakt. Zmiňuje, že se nejedná o osoby s lehčími stupni nedoslýchavosti. Odpovíme si tedy na otázky, čím začneme při komunikaci? Co je nejdůležitější? Jak již bylo výše zmíněno, jedná se především o navázání očního kontaktu. Pro zahájení komunikace a získání zrakové pozornosti komunikačního partnera je možné použít vícero technik, kde každý musí dle aktuální situace zhodnotit, zda je tento přístup vhodný pro daný moment.

„Patří sem především zvuk, dotyk, prostřednictvím jiné osoby, vibrace, pohyb nebo světlo.“ (Valenta a kol., 2014, s. 69)

Další důležitou věcí, kterou si musíme uvědomit ve vztahu ke komunikačním systémům osob se sluchovým postižením je respekt k osobám se sluchovým postižením a k jejich svobodné volbě. Jedná se o jejich rozhodnutí, jakým způsobem budou chtít komunikovat a nikdo nemá právo tohle jakkoliv zpochybňovat.

V literatuře je doslovně uvedeno: „*je třeba respektovat jejich právo na svobodnou volbu preferovaného způsobu komunikace (příp. právo jejich zákonných zástupců). Zákon č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob (ve znění novely č. 384/2008 Sb.) hned v §1 (úvodní ustanovení) v odst. 2 říká: Neslyšící a hluchoslepé osoby mají právo svobodně si zvolit z komunikačních systémů uvedených v tomto zákoně ten, který odpovídá jejich potřebám. Jejich volba musí být v maximální možné míře respektována tak, aby měly možnost rovnoprávného a účinného zapojení do všech oblastí života společnosti i při uplatňování jejich zákonných práv.*“ (Valenta a kol., 2014, s. 70)

3.2 Vzdělávací přístupy osob se sluchovým postižením

V této podkapitole se budeme jen okrajově zabývat vzdělávacími přístupy osob se sluchovým postižením, vytyčíme tzv. stručný přehled pro další pochopení a orientaci v textu, jelikož se dále mohou termíny jako bilingvální přístup, či totální komunikace objevit.

Langer, Souralová (2013) uvádějí 4 formy přístupů:

- orální auditivní přístup
- simultánní komunikace
- totální komunikace
- bilingvální přístup

„*Výchova a vzdělávání osob se sluchovým postižením vyžaduje kromě speciálních úprav vzdělávacího systému a edukačního prostředí rovněž specifické přístupy k samotnému vzdělávacímu procesu. Vzhledem ke značné různorodosti sluchového postižení a rozdílným vzdělávacím potřebám osob se sluchovým postižením není vhodné ve vzdělávacím procesu používat jeden univerzální vzdělávací přístup.*“ (Lnger, Souralová, 2013, s. 33)

3.2.1 Orální auditivní přístup

„Terminem *orální přístup ke vzdělávání (resp. orální komunikace)* je v současnosti souhrnně označována poměrně široká škála více či méně podobných metod.“ (Langer, Suralová, 2013, s. 34)

Oralismus, tak také bývá tento přístup označován a je považován za nejstarší historický způsob ve vzdělávání osob se sluchovým postižením (využíván již od prvních tvůrců a průkopníků, např. Manuel Ramiréz de Carrión nebo Pedro Ponce de Leon). Orální přístup byl tedy v minulosti jedním z nejrozšířenějších vzdělávacích metod pro osoby se sluchovým postižením (bylo tomu tak i v českých zemích).

Rozdíl mezi systémy, které používají vizuálně-motorický způsob komunikace, spočívá právě v tom, že nevyužívá znaky, ale zaměřuje se především na to, aby osoba se sluchovým postižením aktivně zvládala příslušný mluvený jazyk. Samozřejmě využívá i jiných zachovalých smyslů osoby se sluchovým postižením – zraku a hmatu, podobně jako ostatní komunikační systémy. (Langer, Suralová, 2013)

V terminologii orálních metod narazíme na slovní spojení čisté nebo kombinované orální metody, Krahulcová (2002) uvádí v současnosti tyto tři skupiny:

- čisté orální monoligvální systémy
- orální systémy doplňované vizuálně-motorickými markery slovní podstaty
- orální bimodální systémy doplňované vizuálně-motorickými markery neslovního typu

U „čistých“ orálních systému uvádějí (Suralová, Langer, 2013) že, se jedná o zvládnutí tzv. recepce a produkce (přijímání a tvoření) mluveného jazyka, kdy jsou v oraxi stále méně využívány skrze svoji nákladnost a neefektivitu. Z pohledu fyziologického rozvoje osob se sluchovým postižením je tento systém nerespektujícím k jejich potřebám.

Orální systémy doplňované vizuálně-motorickými markery slovní podstaty využívají doplňkově různé podpůrné systémy pro vizualizaci mluveného jazyka. Příkladem mohou být prstové abecedy, psaná forma jazyka, pomocné artikulační znaky, aj.). (Langer, Suralová, 2013)

Za orální bimodální systémy doplňované vizuálně-motorickými markery neslovního typu považujeme smíšené systémy, které opět rozvíjí mluvený jazyk, kdy ale jejich základem je vysoká komunikativní hodnota znaků, gest a mimiky u dětí i dospělých. (Krahulcová, 2012)

3.2.2 Simultánní komunikace

Modelem simultánní didaktické komunikace, rozumíme systém, který využívá většinový jazyk (mluvený národní jazyk) státu v dané oblasti a souběžně (paralelně) s ním i další doplňující komunikační formy. Tyto komunikační doplňující formy mají většinou vizuálně-motorický charakter a jejich funkcí je zpřesnění výpovědi osoby se sluchovým postižením.

„Simultánní komunikační systém reprezentuje pokus o vyrovnání orální a vizuálně-motorické jazykové komunikační produkce.“ (Krahulcová, 2002, s. 31)

3.2.3 Totální komunikace

Jedná se o komplexní komunikační metodu pro osoby se sluchovým postižením, která je vhodná právě u osob se sluchovým postižením, kdy je jejich komunikační deficit je tak velký a závažný, že pro kompenzaci ne postačí využití jen některých dorozumivacích prostředků. (Slowík, 2007)

Mezi jednotlivé složky totální komunikace patří:

- znakový jazyk,
- mluvená řeč (hlasitá, orální),
- prstové abecedy (a další systémy vizualizující mluvenou řeč),
- odezírání,
- čtení a psaní (psaná forma majoritního jazyka)
- přirozená gesta, mimika a pantomima, gestikulace
- reedukace sluchu a sluchová výchova.

(Souralová, Langer, 2013)

V dnešní době je totální komunikace nejrozšířenějším postupem ve školách pro žáky a studenty se sluchovým postižením. (Slowík, 2007)

3.2.4 Bilingvální přístup

Pokud bychom hledali kompromis mezi znakovým jazykem a orální metodou, tak tohle je vhodné řešení. Když se využívá bilingválního přístupu, tak se osoby s těžkým sluchovým postižením vzdělávají s použitím běžného jazyka (mluvení, psaní, čtení, odezírání), tak i současně za pomoci znakové řeči (např. i za pomoci tlumočnicka). Tento způsob má za úkol naučit osoby z intaktní společnosti a osoby se sluchovým postižením mezi sebou partnersky komunikovat a budovat určitý respekt k tomu, že osoby se sluchovým postižením jsou specifická kulturní skupina. (Slowík,2007)

3.3 Druhy komunikace osob se sluchovým postižením

Dle velikosti sluchové ztráty a dle svobodného rozhodnutí každého jedince se sluchovým postižením se nabízí možnost volby, jakým způsobem budou komunikovat s ostatními lidmi. Možností je více, ty nejdůležitější si zde vyjmenujeme:

- Mluvená řeč
- Čtení a psaní
- Odezírání
- Prstové abecedy
- Znakový jazyk (Český znakový jazyk)
- Znakovaný jazyk (znakovaná čeština)
- Hand-Mund systém
- Cued speech
- Chirografie
- Pomocné artikulační znaky

(Pachlová, 2009)

V následujících podkapitolách si jednotlivé možnosti komunikace stručně rozebereme, abychom si přiblížili, jak tyto systémy vypadají, jak fungují a pro jakou skupinu a vzdělávací přístup jsou vhodné.

3.3.1 Mluvená řeč

Valenta a kol. (2014) zmiňuje mluvenou řeč jako celosvětově nejpoužívanější způsob mezilidské komunikace a také důležitým předpokladem pro úspěšný stupeň socializace především k většinové společnosti. Vývoj mluvené řeči v důsledku sensorického sluchového postižení můžeme rozdělit do tří skupin, je buď:

- opožděný (u dětí nedoslýchavých)
- přerušovaný (při ztrátě sluchu od určitého věku)
- omezený (především u dětí s těžkým sluchovým postižením)

Když je narušena zpětná akustická vazba u lidí se sluchovým postižením, tak potřebné komunikační a jazykové kompetence v našem případě českého jazyka (mluvený jazyk) velice ztěžují. Přijaté informace pomocí psané podoby jazyka nelze plně nahradit jeho využitím zvukovou formou. Primárním prostředkem intaktní společnosti je mluvený jazyk a osoby se sluchovým postižením s ním přicházejí během celého života do kontaktu, tak se bere jeho zvládnutí za velmi důležité, jako primární cíl edukačního procesu sluchově postižených. (Valenta a kol., 2014).

3.3.2 Čtení a psaní

Čtení a psaní je druhým nejvíce rozšířeným způsobem komunikace u osob z běžné, intaktní, většinové společnosti. Jelikož čtení a psaní není přímo závislé na využívání sluchu, tak by se dalo předpokládat, že bude vhodné pro osoby se sluchovým postižením. Jelikož však značná část osob se sluchovým postižením má nedostatečnou funkční gramotnost jazyka psaného a někteří nejsou ochotni tuto psanou podobu přijmout, tak není pravdou, že se tato forma komunikace dá plnohodnotně využívat u osob se sluchovým postižením (Valenta a kol., 2014)

„Obecně rozšířenou laickou představou je, že není-li možné se dorozumět s těžce sluchově postiženým člověkem pomocí mluvené řeči, bude to možné pomocí psaní vzkazů na papír (nebo např. monitor počítače). Tato mylná představa je způsobena domněnkou, že znalost národního (u nás českého) jazyka je u každého automatická, což ovšem není pravda.

Základní podmínkou schopnosti užívat ke komunikaci psanou podobu jazyka je znalost tohoto jazyka. Osoby s těžkým sluchovým postižením jsou tak při čtení a psaní v podobné situaci jako slyšící člověk při kontaktu s textem psaným v cizím jazyce, který ne zcela dokonale ovládá.“
(Valenta a kol., 2014, s. 71)

3.3.3 Odezírání

„Jedná se o vizuální percepci mluvené řeči. Osoba se sluchovým postižením přijímá informace zrakově a rozumí jejich obsahu na základě pohybů mluvidel (kinémů), mimiky, gestikulace, celkového postoje těla a kontextu. odezírání zaujímá v komunikaci osob se sluchovým postižením prioritní místo.“ (Pachlová, 2009, s. 17)

Odezírání není pro člověka vrozenou záležitostí, je závislé na kombinaci vrozených předpokladů a vloh každého jedince. Nemůžeme se řídit pravidlem, že každá osoba se sluchovým postižením je schopna perfektně odezírát. Odezírání není obecně snadné a je nutné jej rozvíjet. Problém u odezírání spočívá v tom, že počet kinémů⁶ neodpovídá počtu hlásek. (Pachlová, 2009)

Díky sluchovému vnímání lze velmi dobře analyzovat a také vyhodnotit fonémy, které člověk zachytí. Jedná se také o zachycení hlásek lidské řeči, zrakové vnímání fatálních obrazů hlásek (kinémů), které je značně omezeno skrze podobnost. Všechny české hlásky rozlišují pouze 11 kinémů, kdy 4 jsou pro samohlásky (vokály „A, Á; „E, É“ + „I, Í, Y, Ý“; „O, Ó“; „U, Ú, Ů“) a 7 pro souhlásky (konsonanty). Pokud se každý z nás zamyslí, je jasné, že jsou některé hlásky zrakově nerozlišitelné (viz informace výše). U izolovaných samohlásek lze odezírát téměř přesně, jelikož 5 samohlásek má 4 kinémy. (Valenta a kol., 2014)

Langer (2021) zmiňuje vnitřní a vnější podmínky odezírání. Mezi vnitřní patří emoce a psychický stav, dosažená úroveň vývoje řeči, stav zraku, schopnost soustředit se, zkušenost a úroveň sociálních vztahů, úroveň schopnosti odezírát. Vnější pak jsou směr osvětlení, intenzita osvětlení, konverzační vzdálenost, stupeň potřeby dorozumět se a přiměřená mluvní technika.

⁶ Kiném = mluvně pohybový útvar, přejímá funkci signálů mluvené řeči

3.3.4 Znakový jazyk (český znakový jazyk) a Znakovaný jazyk (znakovaná čeština)

„Znakový jazyk je přirozeným dorozumivacím prostředkem neslyšících, znakovaná čeština je uměle vytvořený systém usnadňující komunikaci mezi slyšícími a neslyšícími v České republice.“ (Slowík, 2007, s. 77)

Znakový jazyk, tímto termínem bývá označován v literatuře soubor nevokálních jazykových systémů, které užívají menšinové komunity neslyšících různých národů (v našem případě se jedná o český znakový jazyk). Od vokálních jazyků mluvených se rozlišuje způsobem, jakým existuje. Znakové jazyky mají charakter vizuálně-motorický, zatímco mluvené jazyky mají charakter audio-orální (zde najdeme zásadní rozdíl).

Slova v českém jazyce tvoří hlásky a následně za sebou jdoucí kombinace hlásek. U českého znakového jazyka se jedná o znaky, které tvoří několik fonologických jednotek, které jsou užívány současně, jedná se o tzv. parametry znaku:

- místo artikulace (kde, v jakém místě je znak proveden),
- tvar ruky/rukou,
- vzájemná poloha rukou
- vztah ruky/rukou k tělu (orientace dlaně a prstů),
- pohyb ruky/rukou. (Valenta a kol., 2014)

Znakovaný jazyk, jak uvádí Slowík (2007) bývá označován termínem znakovaná čeština. Jak již bylo zmíněno výše, jedná se o uměle vytvořenou formu komunikace. Jde o jakýsi kompromis mezi jazykem slyšících a neslyšících osob. *„Prakticky se jedná o běžnou mluvenou češtinu doplněnou o pohyby a postavení rukou, které ukazují odpovídající znaky českého znakového jazyka.“ (Slowík, 2007, s. 77)*

Pro osoby z intaktní společnosti (osoby slyšící) je naučení se a ovládnutí znakované češtiny mnohem jednodušší, než osvojení si českého znakového jazyka. Důvodem je, že se uživatelé nemusí učit úplně nový gramatický systém. Pouze aplikují znaky na dosavadní znalosti českého jazyka. (Valenta a kol., 2014)

3.3.5 Hand-Mund systém

Jedná se manuálně-orální komunikační systém osob se sluchovým postižením. Tento způsob komunikace je také někdy označován za Forchhammerovu metodu, která byla vytvořena pro podporu odezírání (název nese dle dánského učitele osob se sluchovým postižením G. Forchhammera). Tato metoda by měla odstranit nedostatky v odezírání při plynulém mluvení.

Hand-Mund systém je tedy druhem prstové fonetické abecedy, která znázorňuje vždy tu část mluvidel, která není při vyslovování viděna zrakem. Objevují se zde rozdílné polohy a pohyby ruky, které nepozorovaně a současně doplňují pohyby mluvidel (orální řeči). (Krahulcová in Pachlová, 2009)

„Činnost hlasivek je znázorňována ohnutým zápěstím, oddálení nebo naopak přiblížení ruky k hrudníku představuje otevření nebo uzávěr hlasové štěrbin, Zdvížení a snížení ruky naznačuje činnost patrového oblouku. O poloze jazyka informuje zvednutí prstů. Lehce zavřená ruka je východiskem. Palec v různých polohách označuje samohlásky, ostatní prsty pak souhlásky.“ (Krahulcová, 2002, s. 250)

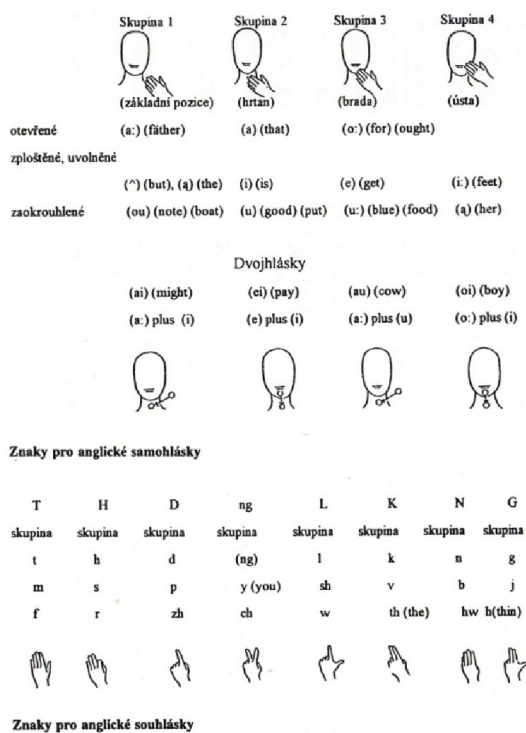
(Obr.:1 Dánský Mund-Hand system, Převzato z: <https://dansktegnprog.dk/kategori/mund-haand-systemet-og-haandalfabetet>).

3.3.6 Cued speech

Cued speech vznikl v USA díky Orinu Cornettovi a využívat se začal v roce 1967. Jedná se tedy o komunikační systém, který je založený na seskupení (kombinaci) poloh ruky a tvarů prstů, které zřetelně vyjadřují skupiny souhlásek a samohlásek. Zřetelný vjem ruky je doplněn o odezírání souběžné mluvené řeči. Slovní podněty jsou zde zprostředkovány do správných gramatických tvarů a do přesné stavby hlásek. (Krahulcová, 2002)

„Využívá se pro podporu porozumění řeči v situacích, kdy je příjem akustické informace i při použití sluchadel nedostatečné, v situacích, kdy příjem informací odezíráním není uspokojivý, nebo jako doplněk znakového jazyka při neúplném podání informace manuální cestou. Souhlásky jsou rozděleny do několika skupin dle tvaru a polohy rukou.“ (Krahulcová in Pachlová, 2009, s. 22)

Tarcsisová (2005) uvádí, nenáročnost osvojení si tohoto systému lze plnohodnotně srovnat s ovládnutím prstové abecedy. Výsledkem Cued speech by měla být dobře čitelná slabika pro odezírání, kterou společně vytvoří kombinace výslovnosti a manuálního zobrazení (tvaru ruky a jejího umístění).

Obr. 2: Pokyny a útvary ruky používané při Cued speech (obrázek převzat z Krahulcová, 2002, s. 253).

3.3.7 Chirografie

U chirografie se též jedná o podporu odezírání. Tento způsob komunikace funguje tak, že hláska nebo slabika jsou znázorňovány pomocí různých poloh prstů ruky ve vztahu k obličejí, kdy současně probíhá artikulace. Jedná se dohromady o 9 poloh prstů (nazývány chirémy). Není důležitá pouze poloha, ale také umístění. V literatuře je uváděno, že je možno si systém osvojit během několika dní.

Chirografie vznikla v 80. letech 20. Století v Polsku a vytvořil ji k podpoře odezírání polský učitel osob se sluchovým postižením Bogdan Szczechowski. (Krahulcová, 2002)

3.3.8 Pomocné artikulační znaky

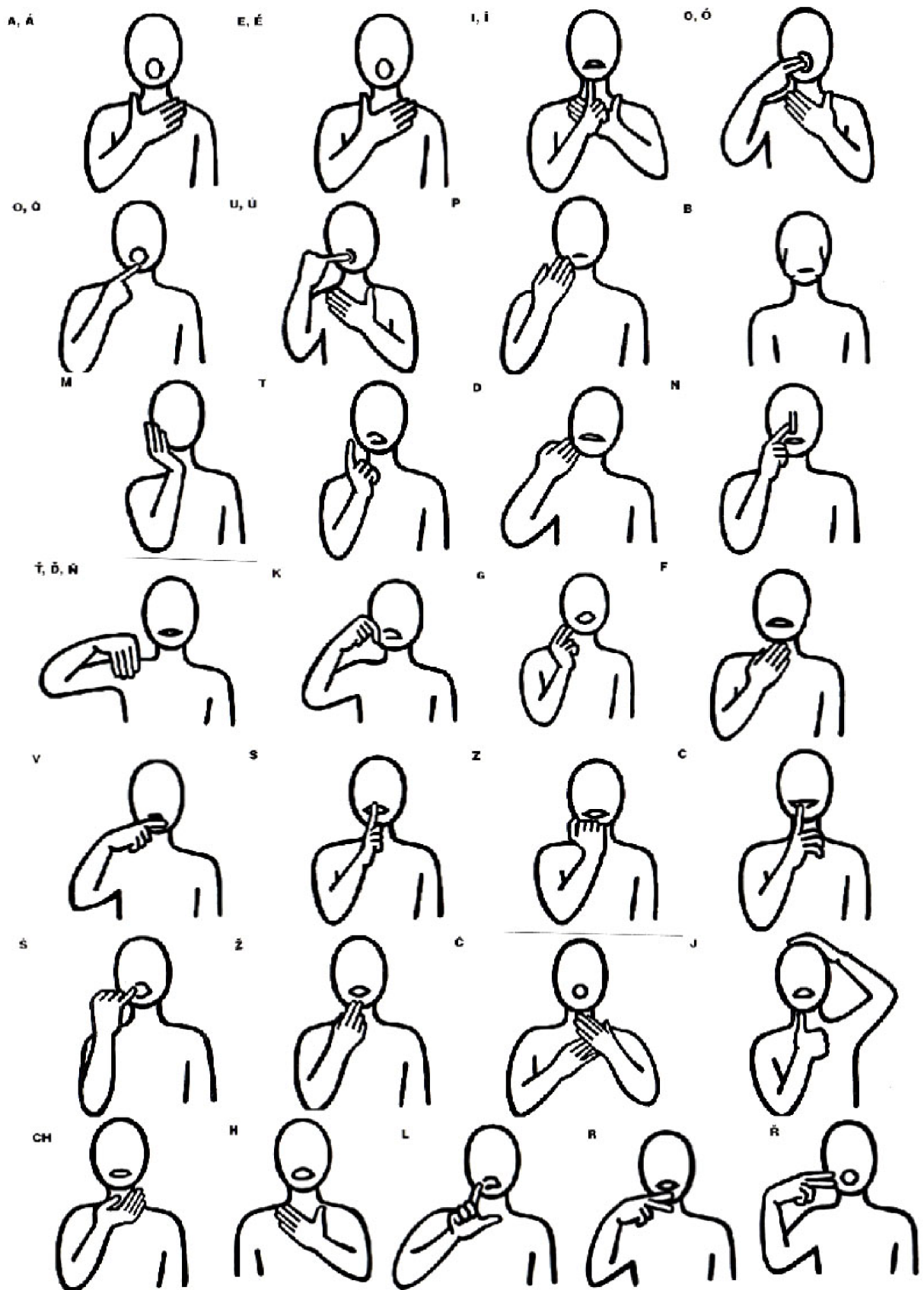
V České republice se jedná asi o nejpoužívanější systém, který v první řadě podporuje výslovnost jazyka mluveného a lze také využít při odezírání. Jedná se o soubor pomocných artikulačních znaků. Historie poukazuje na rok 1926, kdy se tato forma podpory začala využívat ke vzdělávání osob se sluchovým postižením v Praze (škola v Radlicích). Existuje však více variant tvarů ruky pro jednu hlásku.

Mezi charakteristické pomocné artikulační znaky samohlásek (vokálů) patří:

- poloha jazyka,
- tvar ústní štěrbiny,
- napětí svalů mluvidel
- činnost rtů
- využití zrakové kontroly.
- jsou tóny a jsou po zesílení lépe slyšet než souhlásky.

(Krahulcová, 2002)

„Pomocné artikulační znaky souhlásek se snaží vyjádřit charakteristiku překážky výdechového artikulačního proudu. Třením o tuto překážku, která může být úplná nebo částečná, vzniká charakteristický souhláskový zvuk.“ (Krahulcová, 2002, s. 230)

Obr. 3: Pomocné artikulační znaky (obrázek převzat z Krauhulcová, 2002, s. 233-249)

4 Prstová abeceda

V tomhle úseku se budeme podrobněji věnovat daktylotice. Důvodem je důležitost tématu prstových abeced v této práci, a proto této problematice věnujeme dvě samostatné kapitoly.

Poslední část této kvalifikační práce bude věnována pouze jednoruční prstové abecedě, jelikož ta je zde předmětem zkoumání spolu s mnemotechnickou pomůckou.

4.1 Terminologie

„ *Prstová abeceda*, nazývaná též *daktylní abeceda* (slovo *daktylos* pochází z řečtiny a znamená *prst*), *daktylní řeč*, *daktylotika* (*daktylos* + *logos* = *slovo*)....“ (Krahulcová, 2002)

Další termíny, které se používají v praxi jsou: manuální abeceda, prstnice, daktylografie, daktyl, daktylní forma řeči aj...

PA⁷ - jedná se o slovní vizuálně-motorickou komunikační formu, která využívá různé polohy prstů a rukou k vyjádření písmen. Systém tvoření u prstové abecedy je stejný jako když se spojují hlásky v mluvené řeči, jedná se tedy o vyjádření jednotlivých písmen polohami a tvary prstů, z nichž se tvoří slova. (Valenta a kol., 2014)

Pro používání prstové abecedy je nutná znalost písemné formy mluveného jazyka. Manuální abeceda je nezbytnou součástí českého znakového jazyka. Využívá se k odhláskování odborných termínů, jmen, cizích slova pojmů, ke kterým nebyl doposud přiřazen a vytvořen znak z českého znakového jazyka. (Fikejs, 2005)

Prstová abeceda má několik ustálených forem. Podoba dvouruční a jednoruční je určena podle účasti artikulujících rukou nebo ruky. Důležitou informací je, že se prstová abeceda nachází v rozdílných zeměpisně (geograficky) podmíněných variantách. (Valenta a kol., 2014)

V podkapitole Jednoruční prstová abeceda následně uvidíme, jak tyto geograficky rozdílné varianty vypadají v praxi.

⁷ PA = prstová abeceda

4.2 Historie prstové abecedy

Krahulcová (2002) uvádí, že za tvůrce prstové abecedy nebyli považováni osoby se sluchovým postižením, ani jejich učitelé, nýbrž mnichové vázání mlčenlivostí (rok 1535 a 1575), kteří si mezi sebou mohli vyměňovat názory, a nezasvěcené okolí je nemělo možnost sledovat. Základem pro prstovou abecedu – prstové znaky jsou považovány v historickém kontextu znaky pro číslice, které využívali staří Římané, Řekové a Egypťané na hracích známkách.

První zmínka o prstové abecedě je napsána již v 8. století anglickým biskupem (B. Venerabilis) s názvem „Loquela per digitos“ (prostomluva). Autor popisuje 3 druhy prstových abeced – jednoruční, dvouruční a smíšenou. Tato první zmínka se nevztahuje k vyučování osob se sluchovým postižením. Dále jsou významné tyto roky, osobnosti a data:

- r. 1563 – J. B. Porta popsal abecedu těla („Abecedario corporis“)
- r. 1593 – Španěl Melchior de Ybera – publikace jednoruční abecedy určené osobám se sluchovým postižením, Bonet ji následně pojmenoval „Abecedario demonstrativo“, následně pro vyučování osob se sluchovým postižením přejmenování na španělská prstová abeceda
- r. 1620 – Pablo Bonet - otisk rytin abecedy těla („Abecedario corporis“) od J.B. Porta ve spise „Reduccion de las letras e arte ensenar los mudos“
- Pedro Ponce – první učitel osob se sluchovým postižením, vycházel ze španělské prstové abecedy
- Jacob Rodrigues Pareira – nejprve španělská prstová abeceda, přepracoval a přejmenoval na dactylologia (obohatil význam polohy prstů o výslovnost a místo tvoření), nedochováno, poslední zmínka r. 1823 v Paříži v ústavu pro hluchoněmé, následně stopy po prstové abecedě mizí
- Abbé de l'Épée – využití španělské prstové abecedy, uvědomění si, že pozvolna navádí osoby se sluchovým postižením k mluvení, nerozvíjí myšlení ani chápání a tvoření pojmů
- r. 1866 Dyctylologie (mluvení pomocí prstů) – píše o ní A. Blanchet – pařížský státní ústav pro hluchoněmé. Sloužila jako mnemotechnická pomůcka při rozhovoru znakovým jazykem pro větší přesnost při dorozumívání a také

k rozkladu slov a zapamatování si hlásku po hlásce. Spojení vjemu – písmeno vnímáno očima a rukou. Docílení silnějšího a trvalejšího rázu.

- **Dactylografie** – nahradil jí daktylogií, nebyl spokojený se skutečností, že tvary písmen s polohami prstů jedné ruky jsou jen výjimečně shodné s tvary psaných písmen. Daktylogií tedy rozumíme vpisování písmen ukazováčkem pravé ruky do levé dlaně, nebo naopak. Za výhodu považoval, že tuto formu může člověk se sluchovým postižením použít při setkání s kýmkoliv i z intaktní společnosti. Omezené formy se využívají dodnes, například ve výuce slepo-hluchých.
- r. 1820 – 1880, prstová abeceda projednávána v různých diskusích a pojednáních
- 1. pol. 19. století, prstová abeceda se nevyžívala a mizela i ze škol pro osoby neslyšící, jelikož se chtělo zabránit tomu, aby se osoby se sluchovým postižením mezi sebou tajně nedomlouvaly, vyučovalo se orální metodou.
- V průběhu dalších let se mezi učiteli dlouho udržovala myšlenka, že prstová abeceda napomáhá rozvoji řeči a myšlení, i když někteří jako např. Blanchet a Abbé de l'Épée tvrdili, že má význam pouze k zapamatování hláskového složení slov.
- r. 1957 - počátky využívání prstových abeced v ČR
- Současnost – prstové abecedy se používají především v předškolním věku a také v mladším školním věku (částečně) u osob těžce sluchově postižených. Využívají se především v období tvoření, fixace a automatizace mluvních stereotypů. Používají se prstové abecedy jednoruční, obouruční a smíšené. V bimanuálním systému například v Itálii, Chorvatsku a Skotsku se používají tvary písmen jednoruční i dvouruční prstové abecedy současně. (Krahulcová, 2002)

4.3 Druhy prstových abeced a nejčastější využití

Langer (2021) uvádí, že máme několik možností prstových abeced, zmiňuje pět základních druhů:

- Jednoruční
- Dvouruční
- Smíšená
- Do dlaně
- Lormova

Ke každé z výše zmíněných abeced si uvedeme stručný popis, avšak jednoruční prstovou abecedu rozpracujeme detailněji, jelikož ta je právě podkladem po předmět zkoumání, kterým je níže uvedená, nově vytvořená mnemotechnická pomůcka.

4.3.1 Dvouruční

Ve článku na portálu ruce.cz autor Fikejs (2005) uvádí skutečnost, že v České republice je tento způsob prstové abecedy více používán, než například forma jednoruční. Uvádí dokonce, že dvouruční prstová abeceda je obecně využívanější v celé ČR, zatímco na východní Moravě se požívá spíše jednoruční prstová abeceda.

V této variantě prstové abecedy se hlásky ztvárňují oběma rukama, oproti jednoruční prstové abecedě je značně pomalejší, ale snadno naučitelná a napodobitelná. (Langer in Pachlová, 2009)

Obr. 4: Obouruční prstová abeceda (obrázek převzat z Krahulcová, 2002, s. 229)

4.3.2 Smíšená

Tento typ je považován za nežádoucí, označováno dokonce jako negativní jev. Kombinují se zde znaky jednoruční i dvouruční prstové abecedy.

4.3.3 Do dlaně

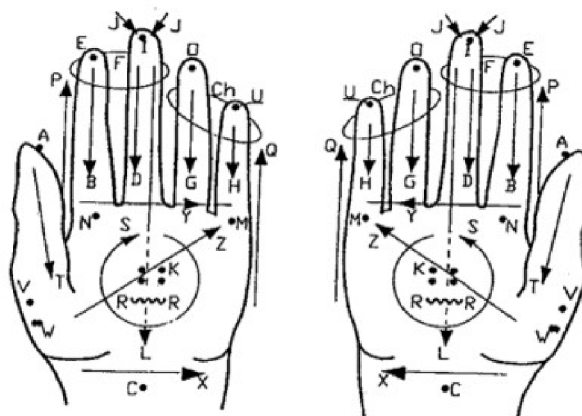
Tato varianta je využívána pro osoby se zrakovým postižením, kdy jsou jednotlivá písmena aktivně ohmatána (určena hmatem), popřípadě se prstová abeceda vtiskne do dlaně (tento systém využívají osoby s hluchoslepotou)

4.3.4 Lormova

Česká verze Lormovy abecedy je modifikací německé úpravy původní Lorm abecedy, která byla vytvořena českými osobami s hluchoslepotou na setkání v červnu roku 1993. Tohle shromáždění bylo psychorehabilitační akcí pořádané sdružením LORM.

Pro komunikační záměr je využito dlaňové strany ruky (libovolný výběr levé či pravé ruky), prsty mají polohu vztyčenou a jsou mírně od sebe roztažené. V momentě, kdy dojde k znecitlivění vnitřní strany prstů či dlaně, je možné použít ke komunikaci hřbetní část ruky příjemce. K vyznačování schématu jednotlivých písmen je nejčastěji používán ukazováček (například písmeno A – bod na špičce palce, písmeno B – čára po ukazováčku od špičky prstu k dlani, ...)

(LORM - Společnost pro hluchoslepé (2023). *Lormova abeceda*. Dostupné z 14. 6. 2023:

<https://www.lorm.cz/pro-hluchoslepe/komunikace-hluchoslepych/lormova-abeceda>)

(Obr. 5: Lormova abeceda, Převzato z: <https://docplayer.cz/1346380-Hluchoslepi-mezi-nami.html>)

4.4 Motivy vedoucí k využívání prstových abeced

Níže uvedeme nejčastější důvody, proč bývají využívány prstové abecedy v komunikaci osob se sluchovým postižením, jedná se právě o tyto podněty:

- neznámá slova
- geografické názvy
- jména a příjmení
- názvy měst a obcí
- slova, která nemají znak
- některé nové znaky. (Langer, 2021)

Pro lepší pochopení motivů, proč jsou právě prstové abecedy velmi důležité při komunikaci osob se sluchovým postižením, by mohla posloužit jednoduchá představa. Například člověk z intaktní společnosti má zájem se naučit ČZJ⁸, nevzpomene si na určitý znak a právě i v tuto chvíli může použít prstovou abecedu. Komunikace může dále plynule pokračovat. Lidé, kteří mají osvojený ČZJ, se s takovými situacemi spíše nesetkávají, znaky používají automaticky, tudíž daktyl využívají k podnětům zmíněných na předešlé straně.

4.5 Výhody a nevýhody prstové abecedy

V této podkapitole si ve výčtu představíme výhody a nevýhody využívání prstové abecedy. Je důležité si u všech možností komunikace uvědomit, jaké jsou přínosy a jaká zase úskalí. Pozastavení se nad touto problematikou zajistí, že se pro člověka se sluchovým postižením vždy vybere ten nejvhodnější systém komunikace.

Výhody prstové abecedy jsou:

- Vizually-motorická existence (analýza a syntéza slova)
 - Neváže se na další pomůcky
 - Přesně vizualizuje mluvený jazyk
 - Snadná k naučení a k opakování (reprodukcí).
- (Krahulcová in Langer, 2021)

⁸ ČZJ = Český znakový jazyk

Nevýhody:

- pomalejší tempo, než u mluveného projevu
- hláskování slov
- děti jsou odváděny od odezírání
- obecně neumožňuje srozumitelné dorozumění s intaktní společností
- pracný rozvoj a následně úmyslné utlumení.

(Krahulcová, 2002)

Výhody a nevýhody zaměřené přímo na jednoruční abecedu budou uvedeny v další kapitole, abychom byli schopni ji porovnat například s prstovou abecedou dvouruční a zvážit, který způsob bude vhodnější pro různé osoby se sluchovým postižením.

Obr.6: Postavení jednoruční a obouruční prstové abecedy vedle sebe (obrázek převzat z Valenta a kol., 2014, s. 73)

5 Jednoruční prstová abeceda

V této kapitole se budeme podrobněji věnovat jednoruční prstové abecedě, jelikož je důležitou součástí komunikace osob se sluchovým postižením, ale především podnětem k pozorování našeho zkoumání. Níže si ještě doplníme pár informací k historii jednoruční prstové abecedy. Uvedeme více variant, které využívají osoby se sluchovým postižením v České republice a také v zahraničí.

5.1 Historie jednoruční abecedy (doplňující informace)

Jak již bylo zmíněno v předešlé čtvrté kapitole (konkrétně 4.2 Historie obecně), jednoruční prstová abeceda pochází již z roku 1575, kde byla, používána jako tajný komunikační systém.

Tímto způsobem byla polohou prstů znázorněna písmena latinské abecedy. Při výuce byla poprvé použita až v roce 1620, kdy ji využíval Španěl Bonet (můžeme se v literatuře však setkat i s informacemi, že jako první jednoruční abecedu začal používat Španěl Melchor de Ybera již v roce 1579). Později na Bonetovu abecedu navázal Abbé de l'Épée. Tuto abecedu zanesl v roce 1817 jeho žák na Gallaudetovu univerzitu. Průlomový byl rok 1876, kdy byl tento model vyučování osob se sluchovým postižením nazýván „Rochesterská metoda.“ V první polovině 20. Století byla prstová abeceda utlumena z důvodu nástupu orfismu a následně zakázána, jelikož zpomalovala metodu odezírání. V České republice se prstová abeceda začala užívat v roce 1957 (převažuje využívání obouruční prstové abecedy). (Fikejs, 2005)

5.2 Výhody a nevýhody

Pro výhody bude ideálním znázorněním tabulka, kde Zdrubecká (2014) uvádí tyto údaje ve srovnání jednoruční a obouruční abecedy:

Jednoruční prstová abeceda	Dvouruční prstová abeceda
Zaměstnaná pouze jedna ruka	Srozumitelnost
Rychlejší produkce	Snazší naučitelnost
Rozšířenější v jiných státech	Díky snížené rychlosti produkce (tvoření) je jednodušší percepce (vnímání)
Schválena SFN ⁹ na mezinárodní úrovni	Lepší srozumitelnost s intaktní populací

Tab. 3: Výhody jednoruční prstové abecedy

Mezi nevýhody jednoruční abecedy patří například zhoršená percepce neboli vnímání na úkor časové úspory. Jednotlivá znázorněná písmena jsou menší, a pokud je tempo komunikace rychlejší, tak jsou písmena hůře čitelná a rozpoznatelná. (Hudáková, 2008)

„Při rychlém daktylování je charakter vnímání slov podobný charakteru vnímání řeči při odezírání.“ (Krahulcová, 2002, s. 225)

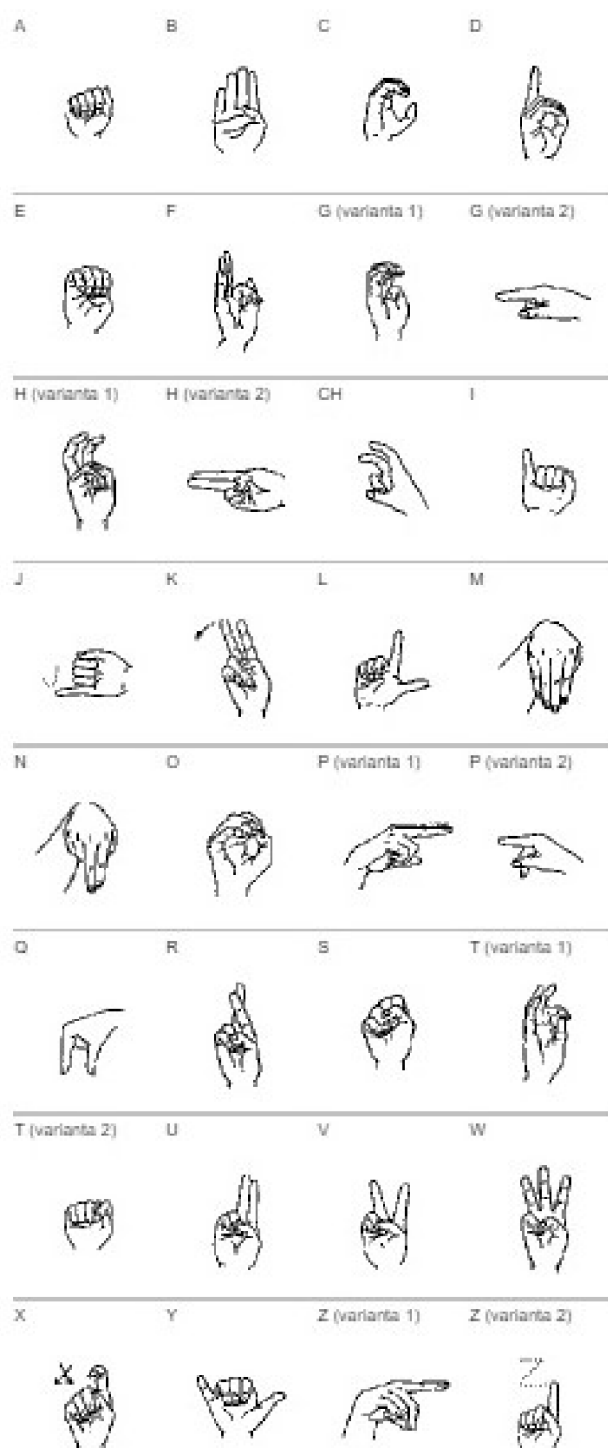
5.3 Varianty používané v České republice

V této části bude více prostoru věnováno obrazové části, než textu, jelikož bude názorně ukázáno, díky obrazovému podkladu, které znaky jednoruční prstové abecedy jsou užívány v ČR v jedné variantě, či více variantách. Na obrázku č. 5 se jedná o vícečetnou variantu písmen G, H, P, T, a Z.

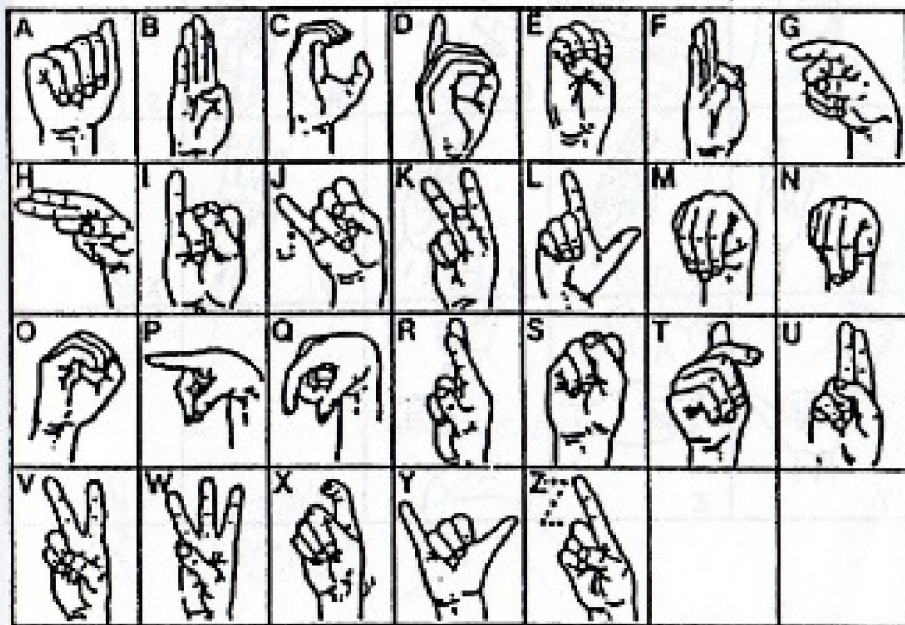
Obrázek č. 6 znázorňuje mezinárodní prstovou abecedu, která již dle názvu je využívána napříč celým světem. Rozdíl oproti české jednoruční abecedě je pouze v zobrazení písmena G, H, J, K, minimální rozdíl u polohy prstů u písmen M a N, dále P, T a u první varianty Z.

⁹ SFN = Světová federace neslyšících (anglicky WFD – World Federation of the Deaf)

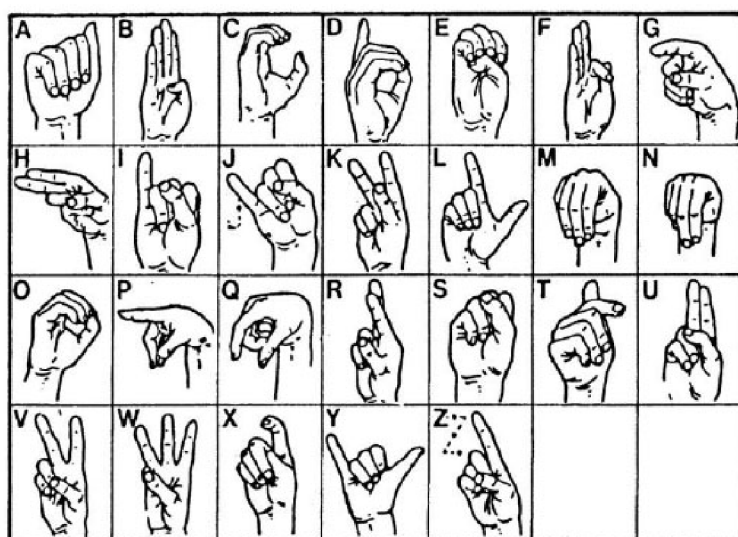
V následující kapitole si ukážeme, jak se prstové abecedy od sebe liší v jiných státech. V některých zemích jsou rozdíly mírné, v některých značné.

(Obr. 7: Jednoruční prstová abeceda, Převzato z: <http://ruce.cz/clanky/3-prstova-abeceda>)

Obr. 8: Mezinárodní prstová abeceda (obrázek převzat z Krahulcová, 2002, s. 227)

Obr. 9: Mezinárodní prstová abeceda (obrázek převzat z Potměšil, 1992, s. 8)

5.4 Zahraniční verze

Po celém světě komunikují osoby se sluchovým postižením svými národními znakovými jazyky a také mají své individuální znaky pro používání prstových abeced. Tudiž informace, že například existuje jen jedna verze prstové abecedy jednoruční je mylná. Spousta znaků písmen je totožná, některé se však liší. Niže na obrázcích budou uvedeny příklady jednoruční prstové abecedy z různých zemí světa.

(Obr. 10: Americký znakový jazyk (ASL¹⁰), Převzato z: <https://www.ai-media.tv/ai-media-blog/sign-language-alphabets-from-around-the-world/>)

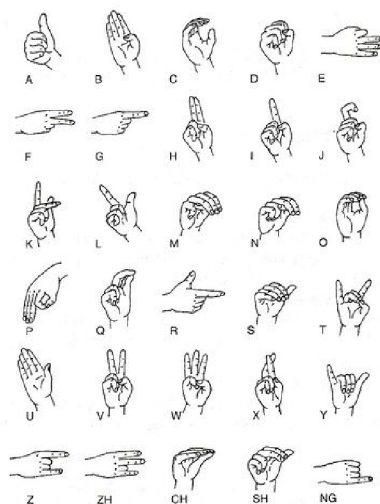
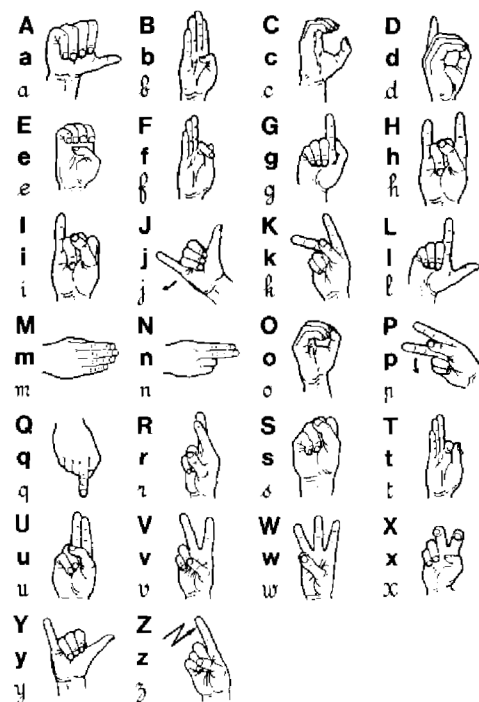

图8 汉语手指字母

(Obr. 11: Čínský znakový jazyk (CSL¹¹), Převzato z: <https://www.ai-media.tv/ai-media-blog/sign-language-alphabets-from-around-the-world/>).

¹⁰ ASL = Americký znakový jazyk

¹¹ CSL = Čínský znakový jazyk

(Obr. 12: Francouzský znakový jazyk (LSF¹²), Převzato z: <https://www.ai-media.tv/ai-media-blog/sign-language-alphabets-from-around-the-world/>)

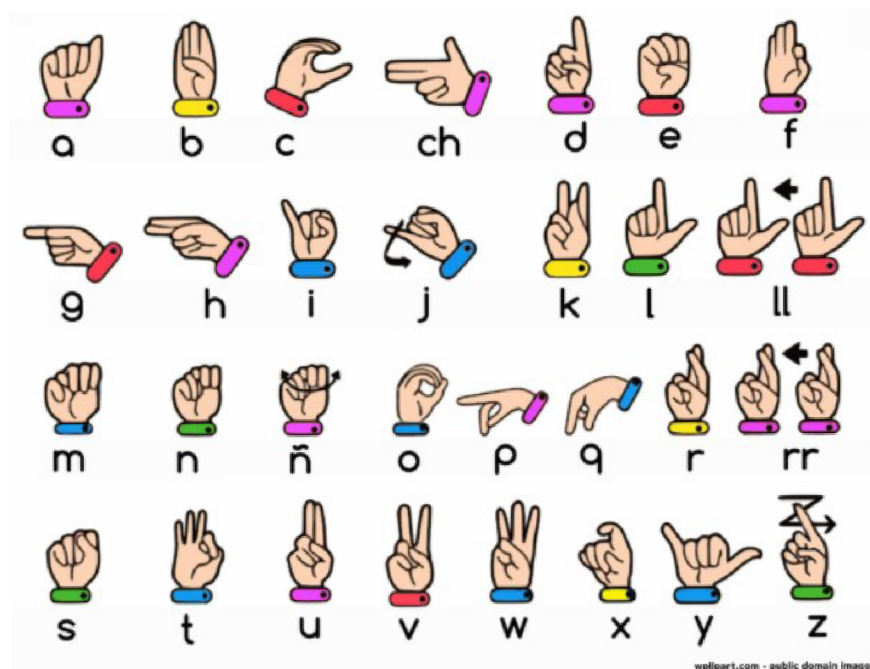
(Obr. 13: Japonský znakový jazyk (JSL¹³), Převzato z: <https://www.ai-media.tv/ai-media-blog/sign-language-alphabets-from-around-the-world/>).

¹² LSF = Francouzský znakový jazyk

¹³ JSL = Japonský znakový jazyk

(Obr. 14: Arabský znakový jazyk , Převzato z: <https://www.ai-media.tv/ai-media-blog/sign-language-alphabets-from-around-the-world/>).

(Obr. 15: Španělský znakový jazyk, Převzato z: <https://www.ai-media.tv/ai-media-blog/sign-language-alphabets-from-around-the-world/>).

PRAKTICKÁ ČÁST

Cílem této části bude vytvoření mnemotechnické pomůcky pro rychlejší a efektivnější osvojení jednoruční prstové abecedy. Také vyhodnocení, zda má vyšší ukotvení v dlouhodobé paměti. Tuto teorii budeme následně ověřovat pomocí kvalitativních metod výzkumu, konkrétně pozorováním a rozhovory. Zjistíme, zda se vyplatí mnemotechnickou pomůcku využívat v praxi a jestli je vhodná pro výuku jednoruční prstové abecedy

Pro výzkumný soubor bude vybrána intaktní společnost: členové rodiny, přátelé, popř. učitelé ze SŠ, ZŽ, MŠ a DD Zábřeh. Ve výzkumu budou pozorovány téměř všechny věkové kategorie v rozmezí 18-74 let.

Pro co možná nejkvalitnější sběr dat, bude vždy vedle sebe postavena dvojice téměř stejného věku, podobných inteligenčních schopností a stejného ukončeného nejvyššího stupně vzdělání.

První ze dvojice dostane za úkol se naučit 4-8 písmen z jednoruční prstové abecedy pouze z dostupných zdrojů – pouze obrázek ruky v jakém je postavení při použití znaku. Na osvojení bude předem stanovený čas.

Druhý ze dvojice dostane stejných 4-8 písmen z abecedy, ale s grafickou oporou nově vytvořené mnemotechnické pomůcky, ostatní podmínky budou totožné.

Díky pozorování a sběru dat bude možné vyhodnotit kvalitu, efektivitu, použitelnost a hlavně uložení do dlouhodobé paměti již zmíněné nově vytvořené mnemotechnické pomůcky.

6 Metodologie

Pro výzkumnou část této kvalifikační práce byl zvolen kvalitativní výzkum, který kompletně i s přípravami probíhal přibližně 2 roky. Samostatné pozorování a rozhovory, kterých se účastnilo 10 respondentů, probíhaly půl roku.

6.1 Kvalitativní výzkum a aplikované metody

„Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního, nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“ (Creswell, 1998, s. 12)

Hendl (2008) nastiňuje problematiku kvalitativního výzkumu, kdy se setkávají názory některých metodologů, kteří tvrdí, že kvalitativní výzkum je pouze doplňkem tradičních kvantitativních metod. Uvedl také, že vymezení toho, jak správně dělat kvalitativní výzkum nemá zatím ani jednu obecně uznávanou metodu, nebo způsob, jak přesně jej vykonávat a vymežit.

Aby byl kvalitativní výzkum úspěšný, je doporučeno využít kombinaci těchto tří kvalifikačních postupů, jedná se kombinaci analýzy dokumentů, zúčastněného pozorování a rozhovorů. (Švaříček a Šed'ová, 2007)

V ideálním případě si výzkumník po určení tématu zvolí na začátku svého šetření základní výzkumné otázky. Neznamená to však, že by prvotní znění otázek muselo být finální. V průběhu zkoumání se otázky dají pozměnit popřípadě přizpůsobit. Díky tomuto sdělení se považuje za pružný typ kvalitativního výzkumu (Hendl, 2008)

6.1.1 Analýza dat

Pro zvolený výzkum nebylo složité data zanalyzovat a následně je syntetizovat. Jednalo se o převzetí znaků jednoruční prstové abecedy, následnou úpravu v programech Adobe InDesign a Adobe Photoshop, kde byly znaky zvětšeny na požadovaný rozměr k dalšímu rozvoji.

Následně byla postupně tvořena mnemotechnická obrazová pomůcka, kdy neobtížnější částí bylo vymyslet téma obrázku, aby tvar znaku jednoruční prstové abecedy zhruba odpovídal proporcím vybarvujícího se obrazového materiálu. Pro jednodušší pochopení si uvedeme jednoduchý příklad: tvar písmene P v jednoruční prstové abecedě připomíná pistoli, zde byl námět obrazu jasný. Vezmeme-li ale například písmeno A, nebo B, tak při podívání se na tento znak se nám doposud žádný obrázek nevybavuje. Na papír bylo výzkumníkem napsáno několik slov na písmeno A, B, ... a při představování znaku a obrazu toho, co bylo napsáno na papíře se vyhodnocovalo, zda by byla možná shoda pro připravovanou mnemotechnickou pomůcku. U písmene A byl nejvhodnější ananas a u písmene B pak batoh.

Do tvaru písmene jednoruční prstové abecedy byl následně vkreslen vybraný obrázek, byl ofocen do počítače, upraven a vložen spolu s textem a znakem jednoruční prstové abecedy na vytvořenou obrazovou kartu. Tímto způsobem bylo i nadále pokračováno u všech písmen.

Po dokončení této časově náročné části, byly obrazové respektive výukové karty připraveny k použití pro náš výzkum.

Analýza strukturovaného rozhovoru a pozorování byla provedena na základě přečtené literatury. Následně byly vytvořeny jakési kostry (struktury) pro další vedení výzkumu.

6.1.2 Pozorování

Dle Hendla (2008) pozorovací proces znamená úsilí stanovit a porozumět tomu, co se ve skutečnosti v daný okamžik odehrává, je naprosto přirozeným procesem lidského zkoumání. Můžeme pozorování členit dle níže uvedených rozměrů, které jsme ukotvili do následující tabulky:

Typ pozorování	Vlastnosti pozorování
Skryté nebo otevřené.	Pozorovatel podává informaci účastníkům o své činnosti.
Zúčastněné nebo nezúčastněné.	Podíl pozorovatele na celkovém dění.
Strukturované nebo nestrukturované.	Zda má pozorování daný předpis (strukturu).
V umělé či přirozené situace.	Zda byly podmínky prostředí přirozené, nebo se musely vytvořit.
Sebe samého/někoho jiného.	Zda pozorovatel zkoumá sám sebe, nebo jiné osoby.

(Hendl, 2008)

Tab. 4: Členění pozorovacího procesu a jeho vlastnosti

V našem výzkumu jsme dle struktury tabulky prováděli otevřené zúčastněné strukturované pozorování někoho jiného v umělé situaci. Abychom to rozvedli, tak účastníci byli seznámeni s tím, čeho se účastní a jakou výzkumník hraje roli. Byla předem připravena struktura vedení pozorování a prostředí bylo vytvořeno uměle, jelikož respondenti dostali znaky jednoruční prstové abecedy nebo ty stejné znaky doplněné o nově vytvořenou mnemotechnickou pomůcku a v určitém časovém úseku se museli znaky naučit. Badatel tyto zúčastněné pečlivě sledoval a zapisoval si do listiny výsledky pozorovacího procesu.

Hendl (2008) také dále uvádí, že role výzkumníka se může v průběhu výzkumu dle potřeb měnit. Uvádí čtyři typy rolí, kde pro tohle zkoumání se pozorovatel nejvíce pohyboval ve fázi třetí, která byla nazvána pozorovatel jako účastník. Více v nadcházející tabulce:

Role pozorovatele	Charakteristika role
Úplný účastník	Skupina není informována o pravé povaze výzkumníka, je rovnocenným a rovnoprávným členem skupiny, pobývá se skupinou většinu času.
Účastník jako pozorovatel	Je rovnoprávným a rovnocenným členem skupiny, všichni znají totožnost badatele.
Pozorovatel jako účastník	Zde výzkumník přebírá spíše roli tazatele, děje se účastní málo, ostatní členové znají jeho pravou identitu.
Úplný pozorovatel	Role vnějšího pozorovatele, účastníci si často nejsou vědomi, že je kdokoli pozoruje.

(Hendl. 2005)

Tab. 5: Druhy rolí pozorovatele a jejich charakteristika

Samotný pozorovací proces probíhal tedy u všech zúčastněných podobně. Účastníci byli s výzkumníkem domluveni na setkání v určitý čas, na určitém místě. Jednalo se vždy o dvojici podobného věku a ukončeného nejvyššího vzdělání, také byli vybráni tak, aby jejich schopnosti a dovednosti učit se byly srovnatelné. Pohlaví zde nehrálo důležitou roli.

Jednomu účastníkovi z vybrané dvojice byla dána varianta A (pouze znaky jednoruční prstové abecedy), druhému pozorovanému byla pak dána varianta B (znaky jednoruční prstové abecedy, doplněné o nově vytvořenou mnemotechnickou obrazovou pomůcku). Byl zvolen určitý počet totožných znaků, které se měli oba účastníci naučit za stejný předem

stanovený čas. Následně byl dán stejný počet jiné série znaků, stejný čas, jen zkoumané osoby dostaly opačnou variantu znaků. Ten kdo měl variantu A, dostal nyní variantu B a naopak. Byl spuštěn čas a oba zúčastnění se snažili naučit dané znaky. Po vypršení časového limitu předstoupili před výzkumníka tak, aby na sebe vzájemně účastníci neviděli (alespoň ne na ruce), aby nedocházelo k podvádění a tzv. „okukování“.

Výzkumník nahlas řekl název písmene, a buď měli oba účastníci ukázat znak současně, nebo byli tázáni jmény v pořadí (napřed jeden, pak až druhý). Pozorovatel si pečlivě zaznamenával informace do předem připraveného a vytisknutého archu. Ten samý den se zúčastněných ptal dále po jedné hodině a následně po třech uplynulých hodinách, zde již nebyla předložena žádná výuková pomůcka. Jednalo se o záznam toho, jak se naučené znaky uchovávají v dlouhodobé paměti. Pozorování následně proběhlo po týdnu a po měsíci. Tato informace nebyla zúčastněným známa, aby někteří „pocívci“ neměli tendenci si znaky neustále připomínat a učit se je znovu pomocí například internetových zdrojů, to by mohlo relevantnost výzkumu poněkud narušit.

6.1.3 Strukturovaný rozhovor

Strukturovaný rozhovor byl důležitou součástí zkoumání, jelikož nám pomohl k důležité části a tou je zpětná vazba. Účastníci výzkumu byli již na začátku požádáni o to, aby si při pozorování a následném dotazování udělali poznámku o tom, zda se jim vybavoval jen znak písmen, nebo pouze obrázek, popřípadě obojí společně.

Samotný rozhovor pak probíhal nejdříve po měsíci od výzkumu, aby bylo možno odpovědět na všechny stanovené otázky. Výzkumník informoval účastníka vždy o tom, že se bude jednat o deset otázek a bude pro účely výzkumu pořízen audiozáznam nahrávaný na mobilní telefon. Přepisy rozhovorů nalezneme v přílohách.

6.2 Výzkumné otázky

Před zahájením zkoumání, byly badatelem položeny tři výzkumné otázky, na které byla hledána odpověď a na jejichž základě byly vytvořeny podklady pro kvalitativní výzkum. Pro co možná nejkompexnější nalezení odpovědí posloužily výzkumníkovi výše uvedené kvalifikační postupy.

Znění tří výzkumných otázek:

1. Je nově vytvořená pomůcka efektivní a účinná?
2. Mohla by být mnemotechnická pomůcka důvodem, kdy se znaky jednoruční prstové abecedy udrží déle v dlouhodobé paměti?
3. Zvýšil se po ukončení výzkumu zájem osob z intaktní společnosti o osoby se sluchovým postižením a o možnosti jejich komunikace?

Odezvu na výše uvedené otázky nalezneme dále v textu v kapitole sedm. Dozvíme se, zda podklady pro zodpovězení byly dostatečné a zda byly odpovědi po výzkumu nalezeny.

6.3 Etické zásady

Krátká pasáž textu bude věnována etickým zásadám, které by měly být dodrženy u každého zkoumání. Obecně platí, že by etický kodex měl dodržovat každý z nás, nejen při výzkumu, ale v průběhu celého života.

Hendl (2008) popisuje dodržování těchto důležitých etických pravidel:

- získání poučeného informovaného souhlasu
- nezletilí nemohou dát informovaný souhlas (pokud však jsou schopni, musí se potvrzení získat)
- aktivní nebo pasivní souhlas (aktivní = podpis, neaktivní = podepisuje jen ten, kdo nesouhlasí s účastí na výzkumu)
- svoboda odmítnutí
- zatajení informací (pokud k takovému jednání došlo, na konci výzkumu musí být účastníci o všem informováni a musí jim být vše dovysvětleno)
- anonymita (ideální stav je, když identita účastníků bývá neznáma i pozorovateli, to však není vždy možné, tudíž musí výzkumník zajistit bezpečné zachování údajů před dalšími lidmi).

V našem zkoumání byla všechna tato etická pravidla dodržena a respektována. Všechny aktivní souhlasy účastníků jsou v bezpečí uloženy u pozorovatele.

7 Analýza získaných dat

Tato kapitola nám přinese důležité informace o výsledku našeho zkoumání. Poukážeme na poznatky, které jsme získali díky kvalifikačním metodám a přístupům.

7.1 Vyhodnocení pozorování

Jakým způsobem pozorování probíhalo, bylo popsáno v předešlé kapitole. V této části zhodnotíme, zda pozorování bylo účinným prostředkem pro tento výzkum.

Při sledování účastníků si badatel všechny své poznatky zaznamenával do předem připraveného listu. Po úspěšném pozorování všech zúčastněných osob ve všech časových celcích, mohl badatel vyhodnotit, jakým způsobem účastníci s materiály pracovali a jestli zkoumaná mnemotechnická pomůcka byla účinná. Pro přehlednější výstup nalezneme všechny poznatky v následující tabulce:

Účastníci	Poznámky pozorovatele
Dvojice paní B a pan J, věk 70-75 let, nejvyšší stupeň dosaženého vzdělání SŠ	U této dvojice bylo zajímavé sledovat, jak jsou lehce nervózní a jak jim velmi záleží na tom, aby se znaky úspěšně zvládli naučit. Pan J dokonce zmínil, že si musí dokázat, že ještě není tak starý na to, aby se něco nového naučil. Paní B se zase strachovala o to, aby výzkum nepokazila. Výzkumníkem jí bylo vysvětleno, že nelze pozorování zkazit, každá vypozerovaná hodnota je důležitá pro výzkum. Pan J měl papíry vždy před sebou v ruce a postupně je střídal, paní B si vyskládala vše vedle sebe na zem. Po dotazování se ukázalo, že tato dvojice si znaky lépe zapamatovala ve všech časových úsecích, když měla k dispozici nově vytvořenou mnemotechnickou pomůcku.

<p>Dvojice paní J a pan F, věk nad 50-55 let, nejvyšší stupeň dosaženého vzdělání SŠ</p>	<p>Oba účastníci bylo po ranní směně v práci, měli tudíž stejné podmínky. Nebyli nervózní, spíše je zajímalo, jak se zvládnou znaky naučit a zapamatovat si je. Paní J měla obavu, že nepochopí z obrázků, jak ten tvar přenést na ruku. Oba měli systém, že si listy skládali a zem před sebe. U paní J se prokázalo, že bez nově vytvořené mnemotechnické pomůcky by se tvary rukou vůbec nedokázala naučit, u pana F zase pomůcka účinná nebyla, postačil si se znaky jednoruční prstové abecedy, nicméně i když po pozorování první den tvrdil, že ani neví, jaké obrázky tam byly, tak po měsíci zmínil, že si některé obrázky vybavuje.</p>
<p>Dvojice paní P a pan T, věk 30-35 let, nejvyšší stupeň dosaženého vzdělání VŠ</p>	<p>Tato dvojice se na výzkum doslova těšila. Listy měli oba rozložené před sebou. U této dvojice nebylo možno vypořadovat, která varianta byla vhodnější pro učení. Ve všech časových úsecích zkoumání měli všechny znaky správně. Paní P se však v průběhu pozorování zmínila, že ty obrázky jsou velice sympatické.</p>
<p>Dvojice paní J a pan P, věk 25-30 let, nejvyšší stupeň dosaženého vzdělání VŠ</p>	<p>Paní J a pan P byly z účasti na výzkumu nadšeni, připadali si důležité. Zde bylo zajímavé sledovat, že při učení paní J od počátku až do konce využívala především obrazovou nově vytvořenou mnemotechnickou pomůcku a také při dotazování a pozorování po týdnu a měsíci, si vždy napřed nahlas řekla obrázek a až následně ukázala přesně znak písmene jednoruční PA. Pan P tvrdil, že mu ty obrázky nijak moc nepomáhají. Po měsíci si však nemohl vzpomenout na 2 znaky a začal pátrat po obrázku. Následně si vzpomněl na obrázek a znaky bezchybně předvedl. Z pohledu výzkumníka to byla zajímavá zkušenost, že i přes tvrzení opačné se obrázek panu P vybavil.</p>

<p>Dvojice pan D a pan R, věk 18-20 let, nejvyšší stupeň dosaženého vzdělání ZŠ a SŠ s výučním listem (oba studují SŠ se zakončením maturitní zkouškou, oba jsou ve 3 ročníku SŠ)</p>	<p>Nejmladší dvojice našeho výzkumu byla velice optimisticky naladěna. Působila mezi nimi taková až zdravá rivalita a soutěživost. Velice se snažili a soustředili, aby nejen zkoumání zvládli dle svých nároků, ale také chtěli být lepší, než ten druhý z dvojice. Výzkumník dvojici vysvětlil, že se nejedná o soutěž, oni tuto skutečnost však ze svého osobního pohledu vnímali jinak. Pan D ocenil obrazovou mnemotechnickou pomůcku, velice se mu líbila, pan R však tvrdil, že nic takového nepotřebuje. Tvrdil, že si vystačí jen se znaky jednoruční prstové abecedy. Oba účastníci si po hodině od výzkumu nevzpomněli na znak písmene Q, oba se chybně naučili některá písmena. Pan D si následně vzpomněl na písmeno Q až po měsíci díky obrázku Quasimodova hrbu, pan R si na tento znak nevzpomněl.</p>
---	--

Tab. 6: Poznatky z pozorování

Po přečtení vypořizovaných informací z tabulky jsme zjistili, že sedm z deseti zúčastněných v průběhu pozorování uvedlo, že se jim pracovalo lépe z nově vytvořené mnemotechnickou obrazovou pomůckou. Výsledky zkoušených znaků pak ukázaly následující hodnoty:

Vyhodnocení			
Celkový počet	Správně	S chybou	Nevzpomněl si
Varianta A	228	25	7
Varianta B	250	3	7

Tab. 7: Celkové vyhodnocení varianty A a B

7.2 Rozbor rozhovorů

Po ukončení dotazování respondentů bylo pro výzkumníka překvapivým tvrzením, že většina dotazovaných by měla zájem se dále alespoň částečně věnovat získávání nových informací o osobách se sluchovým postižením a jejich komunikačních možnostech. Všichni účastníci na začátku rozhovoru uvedli, že se o tuto problematiku nikdy nezajímali, na konci šest z nich mělo zájem v získávání nových poznatků dále pokračovat.

Pro získání zpětné vazby, jak se účastníkům zacházelo s nově vytvořenou mnemotechnickou pomůckou, zda byla efektivní, uvedlo devět z deseti, že se jim pracovalo dobře a efektivitu potvrdili. Po měsíci od výzkumu pak čtyři z deseti uvedli výbavnost znaku i obrázku (mnemotechnické pomůcky) a pět z deseti uvedlo pouze obrázek. Tudiž polovina využila mnemotechnickou pomůcku naplno a další čtyři z poloviny. Když si k těmto údajům přidáme předešlé získané hodnoty z pozorování, tak můžeme s jistotou uvést, že se mnemotechnická pomůcka osvědčila pro uchování informací do dlouhodobé paměti. Z počátku ocenili obrazový podklad nové pomůcky především tři pozorování respondenti, následně se postupně s časovým odstupem počet zvyšoval.

7.3 Odpovědi na výzkumné otázky

1. Je nově vytvořená pomůcka efektivní a účinná?

Jak ukázala vypořádaná data, tak efektivita a účinnost nově vytvořené mnemotechnické pomůcky se celkově prokázala. Nicméně musíme brát v potaz několik proměnných. Jedná se např. o povahu každého jedince, schopnost učit se, způsob zapamatování si informací, psychický stav jedince, stupeň únavy, I když do dvojice zkoumaných osoby byli vybráni dva věkově podrobní jedinci, různého pohlaví, podobného vzdělání, tak nikdy nevíme, co každý člověk zažívá uvnitř, jaké má momentální celkové rozpoložení. Také nevíme, jaký způsob učení mu vyhovuje a na tohle vše musí být brán zřetel. V rozhovorech a také při pozorování bylo příjemné sledovat, jak většina účastníků s nově vytvořenou mnemotechnickou pomůckou pracuje, jak ji pozitivně hodnotí.

2. Mohla by být mnemotechnická pomůcka důvodem, kdy se znaky jednoruční prstové abecedy udrží déle v dlouhodobé paměti?

Odpověď na tuto otázku opět souvisí z výše uvedenými proměnnými, ale bylo prokázáno, že pro dlouhodobou paměť určitý pozitivní význam pomůcka má. V průběhu výzkumu byla vyslovena úvaha (od tří zúčastněných) o pokračování zkoumání. Domluveno bylo setkání dále po dvou, šesti a dvanácti měsících. Po dokončení tohoto budoucího procesu, budeme s jistotou vědět, zda se prohlubuje ukotvení nově vytvořené mnemotechnické pomůcky v dlouhodobé paměti, nebo zůstává na stejném místě. V méně žádaném případě by se výbavnost pomůcky značně zhoršovala.

3. Zvýšil se po ukončení výzkumu zájem osob z intaktní společnosti o osoby se sluchovým postižením a o možnosti jejich komunikace?

Po dokončení rozhovoru bylo zjištěno, že šest z deseti dotazovaných by mělo zájem, se dozvědět více o osobách se sluchovým postižením, o jejich komunikačních systémech, popřípadě se i naučit základy ČZJ. Otázkou zůstává, zda respondenti odpovídali stoprocentně pravdivě, zda nechtěli někteří jen působit, že nejsou lhostejní k osobám s určitým typem postižení, tuhle domněnku však výzkumník nemůže prokázat. Pokud ovšem odpovídající účastníci odpovídali zcela pravdivě, tak by to znamenalo většinově pozitivní přístup osob z intaktní společnosti. V našem výzkumu tedy příjemné zjištění. Výzkumníkův očekávaný odhad se pohyboval mezi čtyřmi až pěti zúčastněnými, kteří by měli zájem se dále zajímat o osoby se sluchovým postižením a jejich komunikaci.

8 Diskuze

V diskusní části si naposledy shrneme úspěšnost našeho šetření, probereme vše potřebné, co nebylo vyřčeno, popřípadě poukážeme na důležitá fakta.

Tento odstavec bude věnován tomu, co napsáno doposud nebylo a tím byl námět výzkumníka. Jakým způsobem bylo vybráno téma kvalifikační práce. Když bychom se vrátili v čase o více jak 2 roky zpět na pedagogickou fakultu v Olomouci, do jedné z učeben, tak

bychom tam našli skupinu asi 10 studentek kombinovaného magisterského studia, které se připravují na zkoušku z předmětu Surdopedie. Tyto budoucí paní učitelky jsou lehce nervózní z toho, že se na zkoušku z časového presu nestihly naučit znaky jednoruční prstové abecedy. Důvodem byla složitost oproti prstové abecedě jednoruční a všechny jsou téhož názoru. V tento moment se zrodil prvotní nápad pro vytvoření jakési mnemotechnické pomůcky, aby bylo možné komukoliv pomoci v učení se jednoruční prstové abecedy. Zde vznikl podnět pro téma kvalifikační práce.

Velice překvapivé bylo zjištění, že tři zúčastnění nejprve tvrdili, že nově vytvořenou pomůcku v podstatě nepotřebují a při zkoumání zpětné vazby u rozhovoru se o obrázcích zmínili, dva dokonce, že jim mnemotechnická s odstupem času pomohla ve výbavnosti znaků.

Při vyhodnocení pozorování i rozhovorů se prokázala účinnost i efektivita nově vytvořené mnemotechnické pomůcky, nesmíme však zapomínat na účast proměnných.

9 ZÁVĚR

Hlavním záměrem kvalifikační práce bylo vyzkoušení nově vytvořené mnemotechnické pomůcky v praxi. Zjištění, zda je přínosná pro dlouhodobou paměť a také efektivitu a účinnost. Dále bylo úmyslem přiblížení komunikačních možností osob se sluchovým postižením lidem z intaktní společnosti. Zjištění, zda by se pozorování lidé, kteří do účasti na výzkumu nevěděli nic o komunikaci osob se sluchovým postižením, měli chuť se o tuto problematiku více zajímat.

Tuto teorii jsme následně ověřovali v praktické části pomocí kvalitativních metod výzkumu, konkrétně pozorováním a rozhovory. Bylo zjištěno, že nově vytvořená pomůcka by mohla být nápomocna v praxi určité skupině lidí. Někteří však obrázkový podklad nepotřebují. V celkovém vyhodnocení pak čísla prokázala vyšší úspěšnost naučení se znaků s použitím nově vytvořené mnemotechnické pomůcky.

Jednotlivé kapitoly a užité informace byly definovány dle uvedených zdrojů s doplněním o poznatky výzkumníka. Během výzkumu vznikla myšlenka pokračování výzkumu po delších časových úsecích (navrženo od tří účastníků nezávisle na sobě). Všichni zúčastnění souhlasili, tudíž budou po dohodě ještě pozorování po dvou, šesti a dvanácti měsících. Bude zajímavé nadále sledovat, zda se účinnost mnemotechnické pomůcky snižuje, zvyšuje, nebo zůstává na stejném místě.

UŽITÉ ZDROJE

1. BARVÍKOVÁ, Jana. 2015. *Katalog podpůrných opatření pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu sluchového postižení nebo oslabení sluchového vnímání: dílčí část*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4616-5
2. CRESWELL, J. W. 1998. *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Thousand Oaks: Sage Publication
3. HENDL, Jan. 2008. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-485-4.
4. HRUBÝ, J. 1998. *Kolik je u nás sluchově postižených? Speciální pedagogika*, roč. 8, č. 2, s. 5–20. ISSN 1211- 2720.
5. HRUBÝ, J. 1996. *Terminologie ve sluchovém postižení – jedna z příčin problémů neslyšících dětí v orálních zemích. Speciální pedagogika*, roč. 6, č. 4, s. 10–15. ISSN 0862-1632.
6. HUDÁKOVÁ, Andrea. 2008. *Prstová abeceda pro tlumočníky*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, ISBN 978-80-87153-96-3
7. HUDÁKOVÁ, Andrea. 2005. *Ve světě sluchového postižení: informační a vzdělávací publikace (nejen) pro zdravotnický personál o životě a potřebách neslyšících, nedoslýchavých a ohluchlých lidí a lidí s kochleárním implantátem*. Praha: Středisko rané péče Tamtam, ISBN 80-86792-27-7.
8. KRAHULCOVÁ, B. 2002.; *Komunikace sluchově postižených*. Praha: Karolinum, ISBN 80-246-0329-2.
9. LANGER, Jiří. 2013a. *Komunikace osob se sluchovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, ISBN 978-80-244-3674-6.
10. LANGER, J 2021. *Prstová abeceda*. Olomouc, Přednáška. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. Katedra speciální pedagogiky.
11. LANGER, Jiří. 2013b *Základy surdopedie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, ISBN 978-80-244-3702-6.

12. LANGER, Jiří a Eva SOURALOVÁ. 2013. *Výchova a vzdělávání osob se sluchovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, ISBN 978-80-244-3701-9
13. LEONHARDT, Annette. 2001 *Úvod do pedagogiky sluchovo postihnutých: so 44 obrázkami, 15 tabuľkami a 77 cvičeniami*. Bratislava: Sapiientia, ISBN 80-967180-8-8.
14. MACUROVÁ, Alena a Radka ZBOŘILOVÁ. 2018. *Jazyky v komunikaci neslyšících: český znakový jazyk a čeština*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, ISBN 978-80-246-3412-8.
15. POTMĚŠIL, Miloň. 2003. *Čtení k surdopedii*. Olomouc: Univerzita Palackého, ISBN 8024407663.
16. POTMĚŠIL, Miloň. 2012. *Metodika práce asistenta pedagoga se žákem se sluchovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, ISBN 978-80-244-3379-0.
17. POTMESIL, Miloň. 1992. *Prstavá abeceda*. 1. vyd. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 18 s. bez ISBN.
18. RŮŽIČKOVÁ, Marie. 1997. *Učíme se českou znakovou řeč: společná učebnice pro děti předškolního věku a jejich rodiče*: [učebnice pro speciální školy]. Ilustroval Věra FALTOVÁ. Praha: Septima, ISBN 80-7216-029-X.
19. RŮŽIČKOVÁ, Marie. 2001. *Znakování pro každý den: základní konverzace v českém znakovém jazyce*. Ilustroval Jan ŽAMPACH. Praha: Septima, ISBN 80-7216-160-1.
20. SOURALOVÁ, Eva a Jiří LANGER. 2005. *Surdopedie: studijní opora pro kombinované studium*. Olomouc: Univerzita Palackého, Texty k distančnímu vzdělávání v rámci kombinovaného studia. ISBN 80-244-1084-2.
21. SLOWÍK, Josef. 2007. *Speciální pedagogika*. Praha: Grada, Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1733-3.

22. SOVÁK, M. 2000. aj. *Defektologický slovník*. 3. vyd. Jinočany: H&H, 418 s. ISBN 80-86022-76-5
23. ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
24. TARCSIOVÁ, D. 2005. *Komunikačný systém sluchovo postihnutých a spôsoby prekonávania ich komunikačnej bariéry*. Bratislava: Sapiaientia, ISBN 80-969112-7-9.
25. TARCSIOVÁ, D. (2002). *Prstová abeceda*. Bratislava: Effeta – stredisko sv. F. Saleského v Nitre, ISBN 80-968584-4-0.
26. VALENTA, Milan. 2014. *Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru*. Praha: Portál, ISBN 978-80-262-0602-6.

.INETERNETOVÉ ZDROJE A ODKAZY

1. *Česká verze Lormovy abecedy*. [online], o.s. LORM – Společnost pro hluchoslepé, 31.5.2007. Icit. [14. 06. 2023]. Dostupné z WWW: <http://www.lorm.cz/cs/hluchoslepi/abeceda.php>
2. FIKEJS, Jan. 2005. *Prstová abeceda (česká prstová abeceda)*, 5. Dostupné z: doi:<http://ruce.cz/clanky/3/2-prstova-abeceda>.
3. *Informační systém*. [online]. [cit. 07. 06. 2023]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/yaec1/info_souhlas_pro_TPO.pdf. = informovaný souhlas
4. PACHLOVÁ, Lenka. 2009. *Prstové abecedy v komunikaci sluchově postižených* [online]. Olomouc, [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/1a3gif/>. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Jiří Langer.
5. *Sign Language Alphabets From Around The World - ASL - Ai-Media*. Ai-Media creating accessibility, one word at a time. [online]. Copyright © 2021 Ai [cit. 19.06.2023]. Dostupné z: <https://www.ai-media.tv/ai-media-blog/sign-language-alphabets-from-around-the-world/>
6. ŠPIČKOVÁ, Martina. 2013. *Zařazení metody rozhovoru dle van Udena do vyučování žáků se sluchovým postižením* [online]. Brno, [cit. 2023-06-12]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/xjahk7/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Lenka Hricová, Ph.D.
7. *Zákon č. 155/1998 Sb., o znakové řeči a změně dalších zákonů*. [online]. © 2010–2014 [cit. 07. 05. 2023]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1998-155/info>.
8. *Zákon č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob*. [online]. 2008 [cit. 10. 4. 2023]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/506-zakon-o-komunikacnich-systemech-neslysicich-a-hluchoslepych-osob>.

9. *World Health Organisation Grades of Hearing Impairment*. Public Health. [online]. 2008 [cit. 14. 6. 2023]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/health/scientific_committees/opinions_layman/en/hearing-loss-personal-music-player-mp3/figtableboxes/table-4.htm
10. ZDRUBECKÁ, Lenka. 2014. *Prstové abecedy a jejich využívání ve vzdělávání v MŠ a ZŠ pro sluchově postižené* [online]. Praha, [cit. 2023-06-12]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/71176>. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Ústav jazyků a komunikace neslyšících. Vedoucí práce Marie Komorná

SEZNAM UŽITÝCH ZKRATEK

ASHA - American speech-Language Hearing Association (Americká asociace pro slyšení řeči)

ASL - Americký znakový jazyk

CSL - Čínský znakový jazyk

ČR - Česká republika

ČZJ - Český znakový jazyk

JSL - Japonský znakový a jazyk

KI - Kochleární implantát

LSF - Francouzský znakový jazyk

PA - prstová abeceda

PFL - People first language (Lidé na prvním místě)

SFN - Světová federace neslyšících (anglicky WFD - World Federation of the Deaf)

SŠ - Střední škola

ZŠ - Základní škola

DD - Dětský domov

WHO - World Health Organization (Světová zdravotnická organizace)

SEZNAM OBRÁZKŮ

- Obr.:1** Dánský Mund-Hand systém, s. 26
- Obr. 2:** Pokyny a útvary ruky používané při Cued speech, s. 27
- Obr. 3:** Pomocné artikulační znaky, s. 29
- Obr. 4:** Obouruční prstová abeceda, s. 33
- Obr. 5:** Lormova abeceda, s. 34
- Obr. 6:** Postavení jednoruční a obouruční prstové abecedy vedle sebe, s. 36
- Obr. 7:** Jednoruční prstová abeceda, s. 39
- Obr. 8:** Mezinárodní prstová abeceda, s. 40
- Obr. 9:** Mezinárodní prstová abeceda, s. 40
- Obr. 10:** Americký znakový jazyk, s. 41
- Obr. 11:** Čínský znakový jazyk, s. 41
- Obr. 12:** Francouzský znakový jazyk, s. 42
- Obr. 13:** Japonský znakový jazyk, s. 42
- Obr. 14:** Arabský znakový jazyk, s. 43
- Obr. 15:** Španělský znakový jazyk, s. 43

SEZNAM TABULEK

Tab. 1: Stupně sluchového postižení dle Světové zdravotnické organizace z roku 2008 v překladu do českého jazyka, s. 15

Tab. 2: Osvědčené pomůcky pro žáky se sluchovým postižením, s. 17

Tab. 3: Výhody jednoruční prstové abecedy, s. 38

Tab. 4: Členění pozorovacího procesu a jeho vlastnosti, s. 46

Tab. 5: Druhy rolí pozorovatele a jejich charakteristika, s. 47

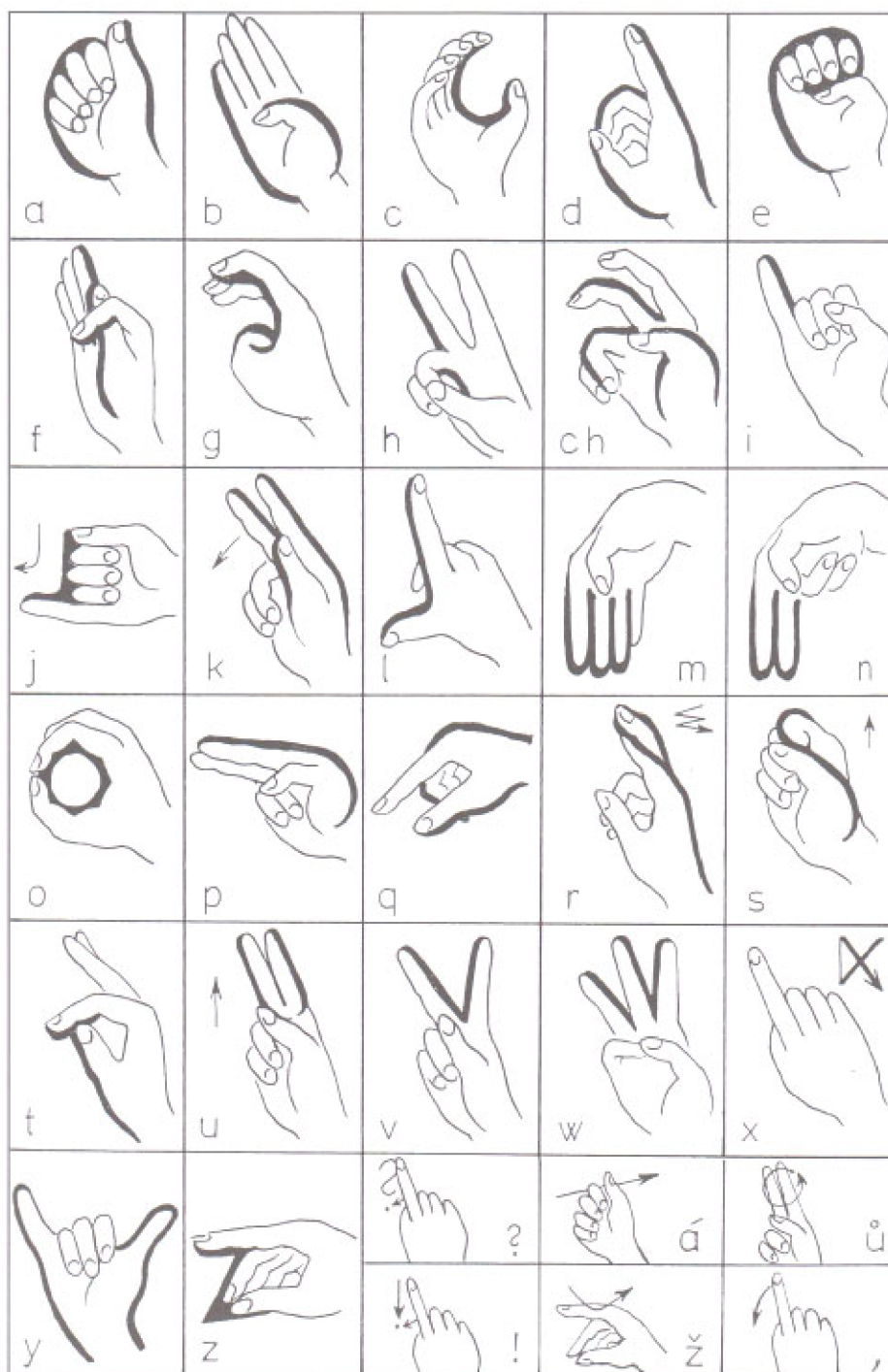
Tab. 6: Poznatky z pozorování, s. 50

Tab. 7: Celkové vyhodnocení varianty A a B, s. 52

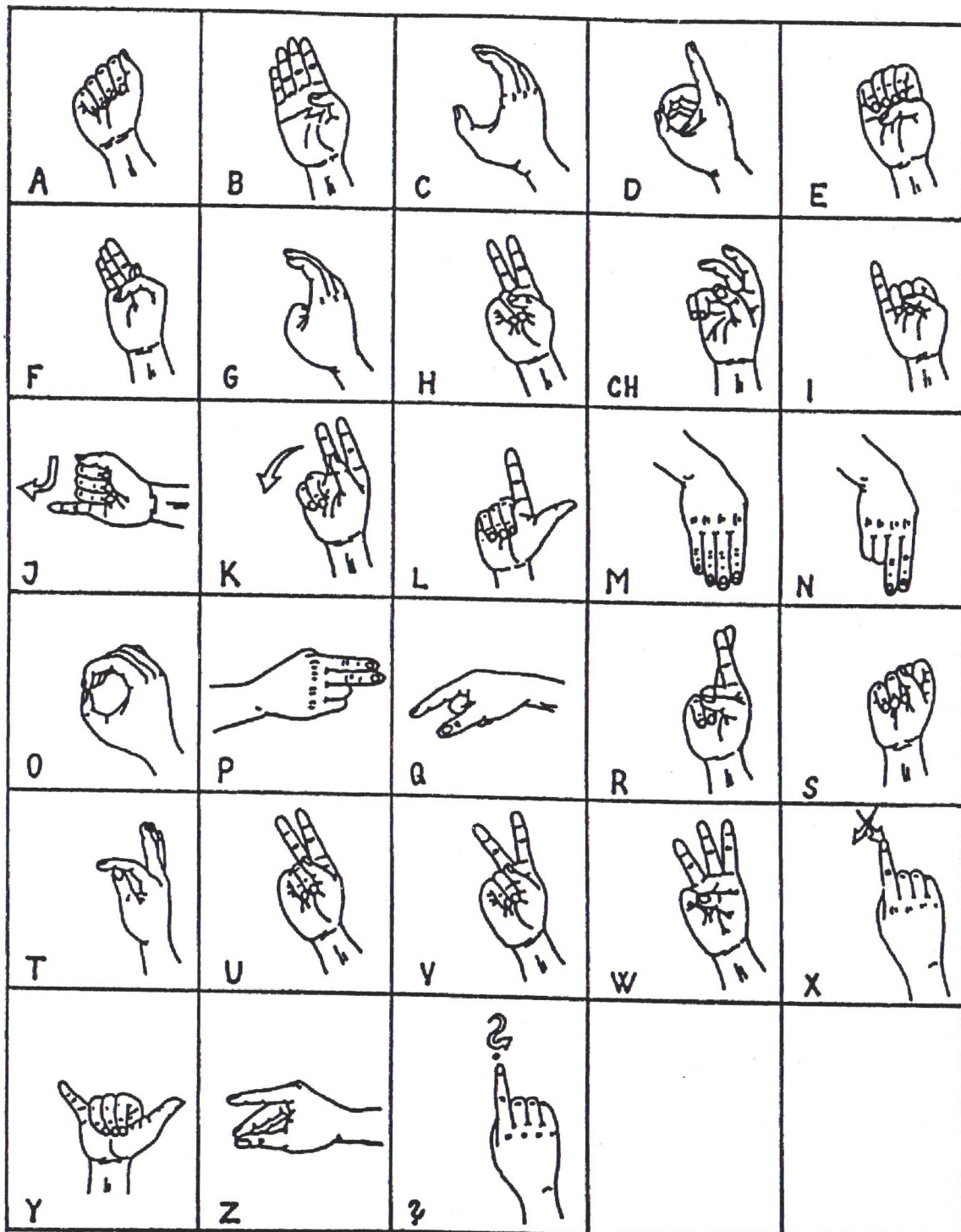
SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha 1:** Jednoruční prstová abeceda
- Příloha 2:** Mnemotechnická pomůcka k jednoruční prstové abecedě
- Příloha 3:** Pexeso z mnemotechnické pomůcky
- Příloha 4:** Informovaný souhlas k účasti na výzkumu – vzor
- Příloha 5:** Záznamový arch k pozorování – vzor
- Příloha 6:** Přepis záznamových archů
- Příloha 7:** Strukturovaný rozhovor - vzor
- Příloha 8:** Přepis rozhovorů - odpovědi

Příloha 1: Jednoruční prstová abeceda

(obrázek převzat z Růžičková, 2001, s.7)

(obrázek převzat z Krahulcová, 2002, s. 228)

Příloha 2: Mnemotechnická pomůcka k jednoruční prstové abecedě

celkem 26 karet vytvořených výzkumníkem

Karta č. 1

Aa

ANANAS

Bb

BATOH

Cc

CITRÓN

Dd

DUHA

(ve větvích stromů)

Ee

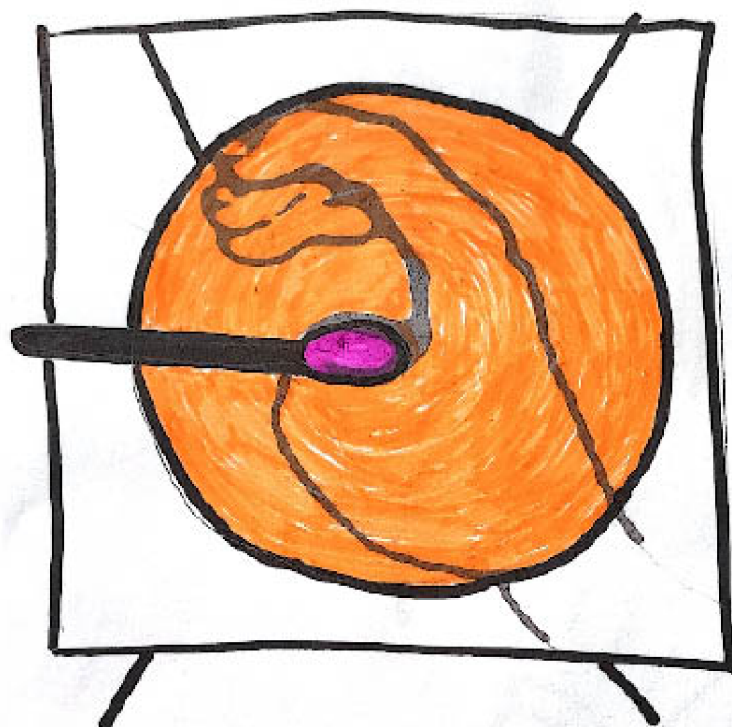
ERB (se stočeným hadem)

Ff

FÉN

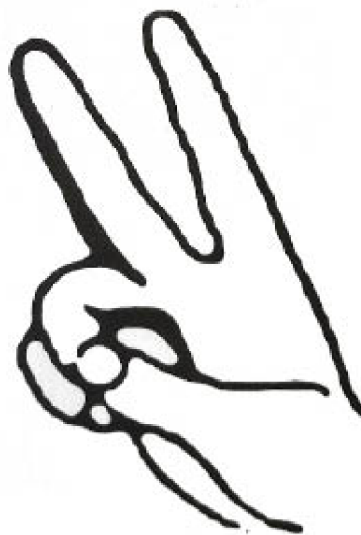
Gg

GONG

(s paličkou)

Hh

HOUSENKY

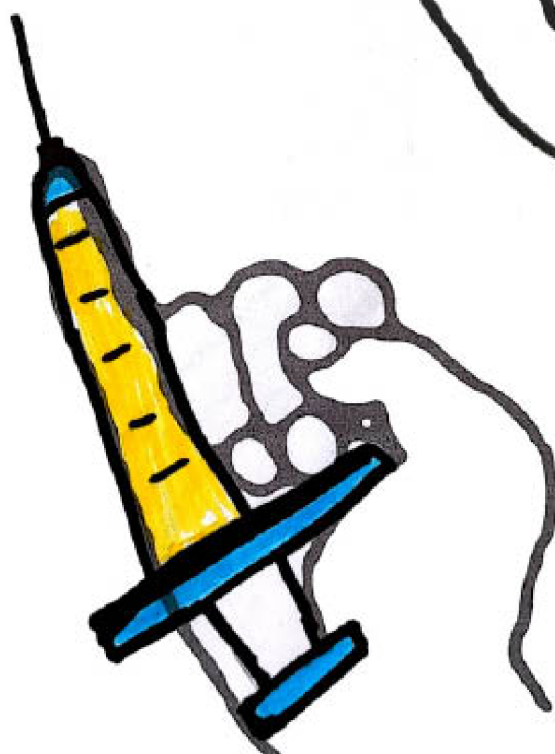
Ch

ch

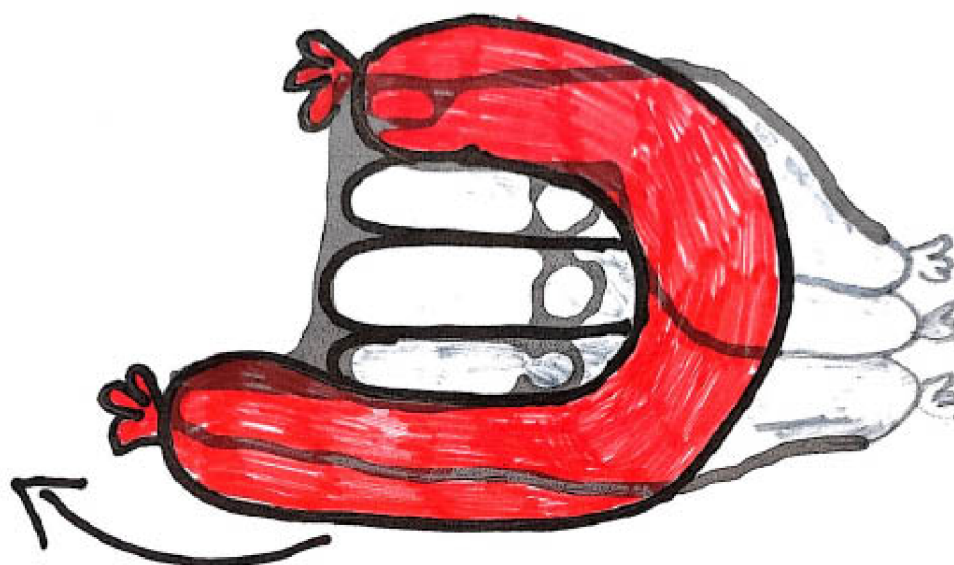
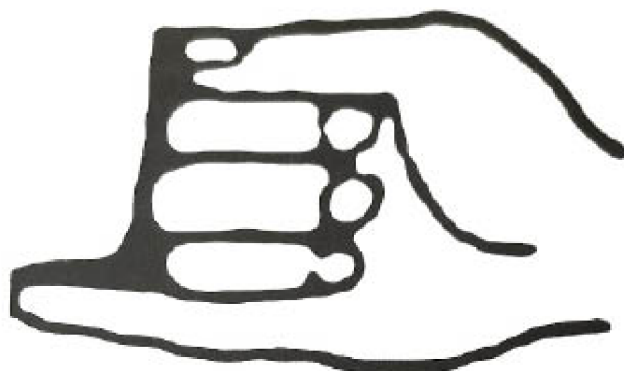
CHOBOTNICE

ii

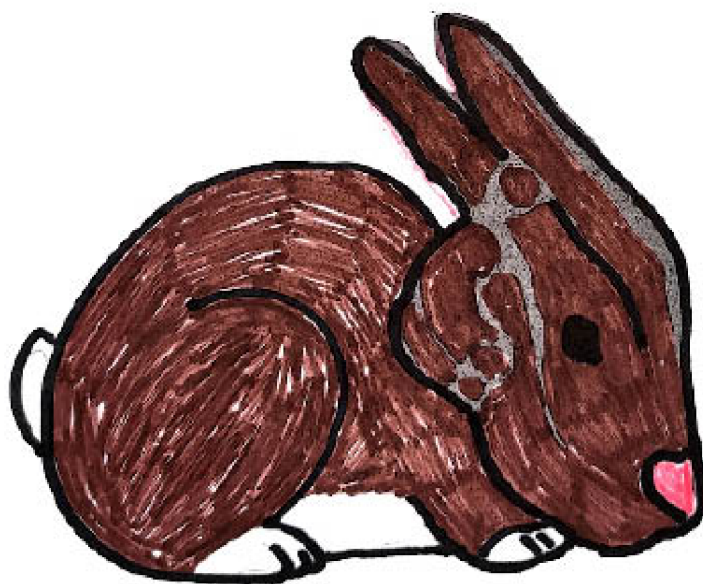
INJEKCE

Jj

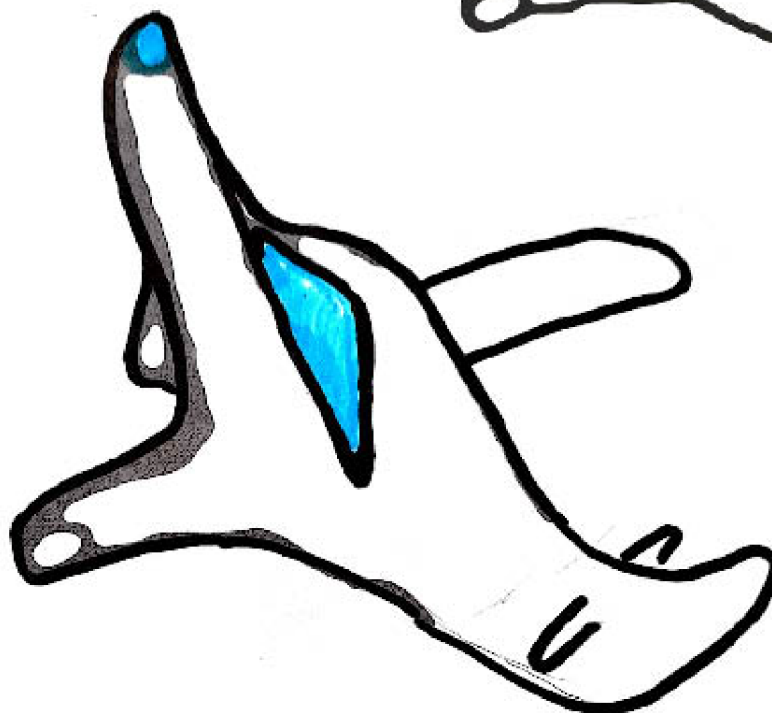
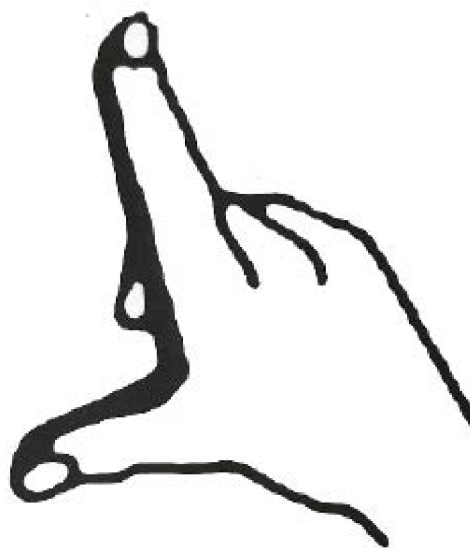
JELÍTKO

Kk

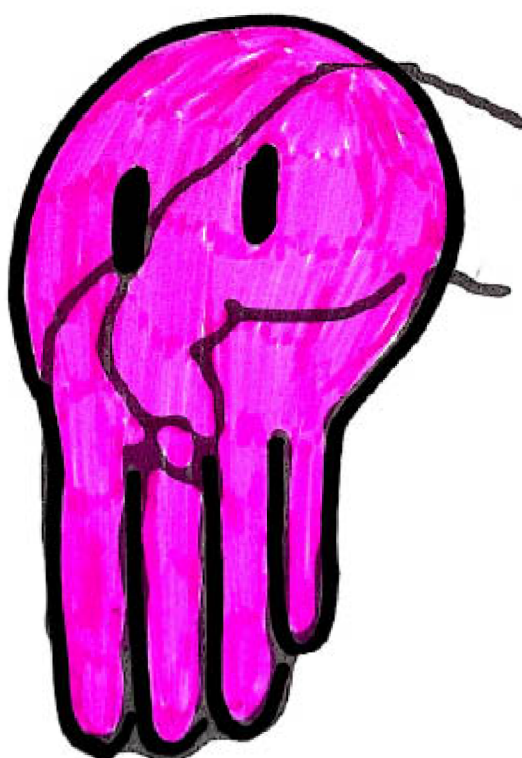
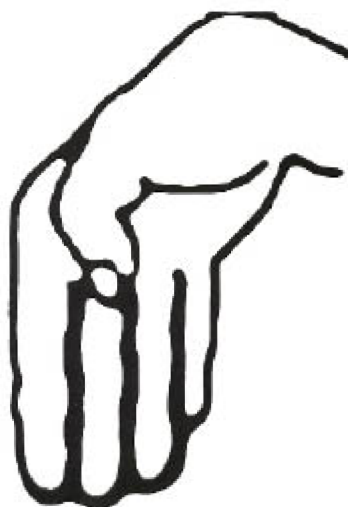
KRÁLÍK

LI

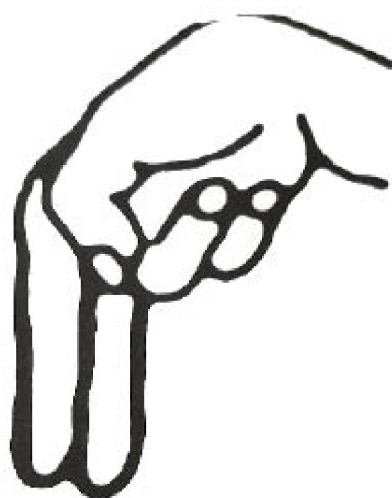
LETADLO

Mm

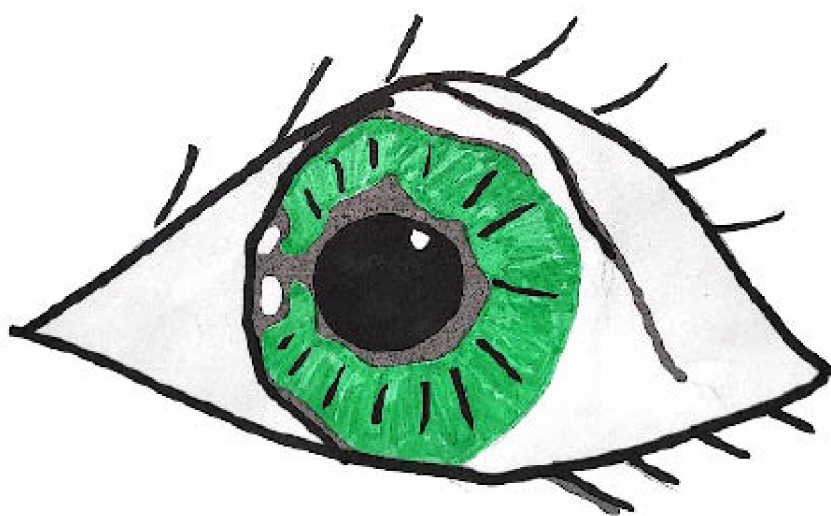
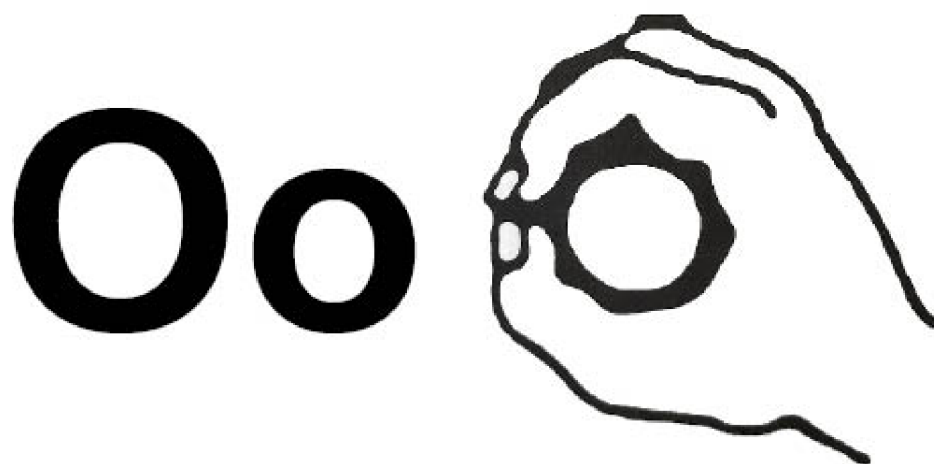

MEDÚZA

Nn

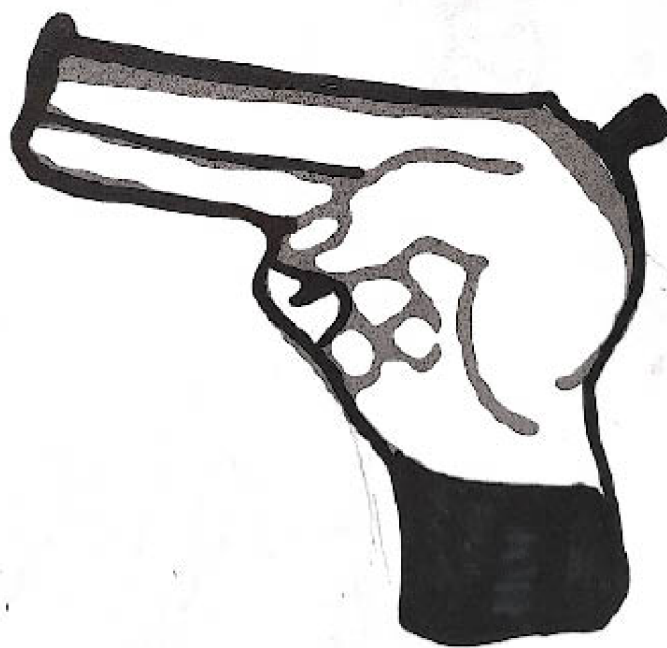
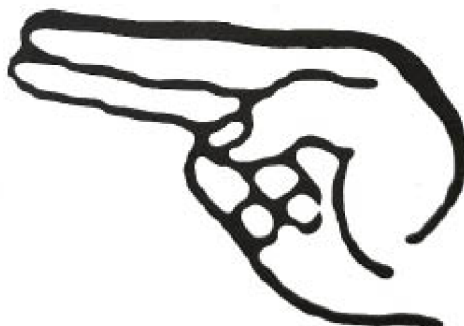

NOHY

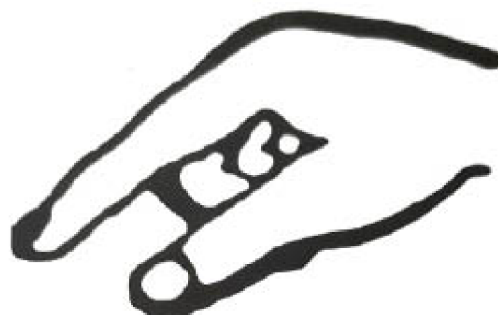
OKO

Pp

PISTOLE

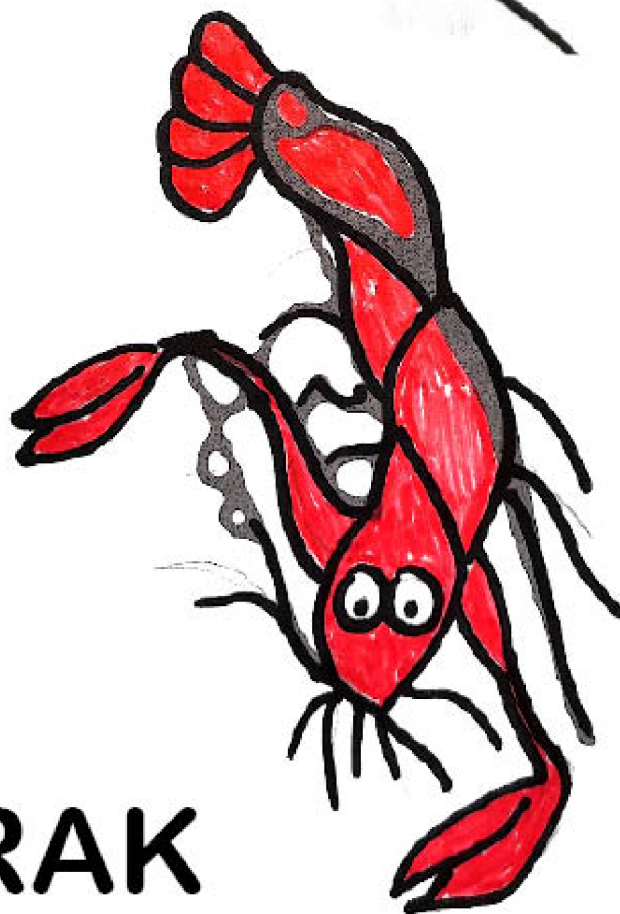
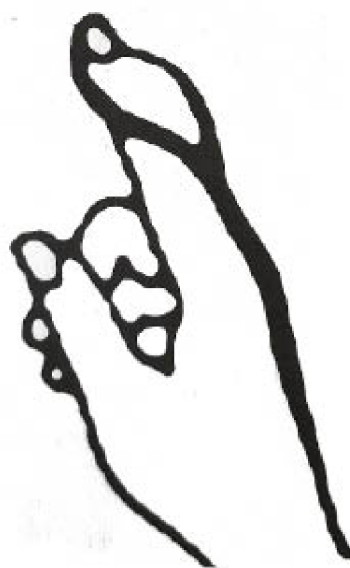
Qq

QUASIMODO

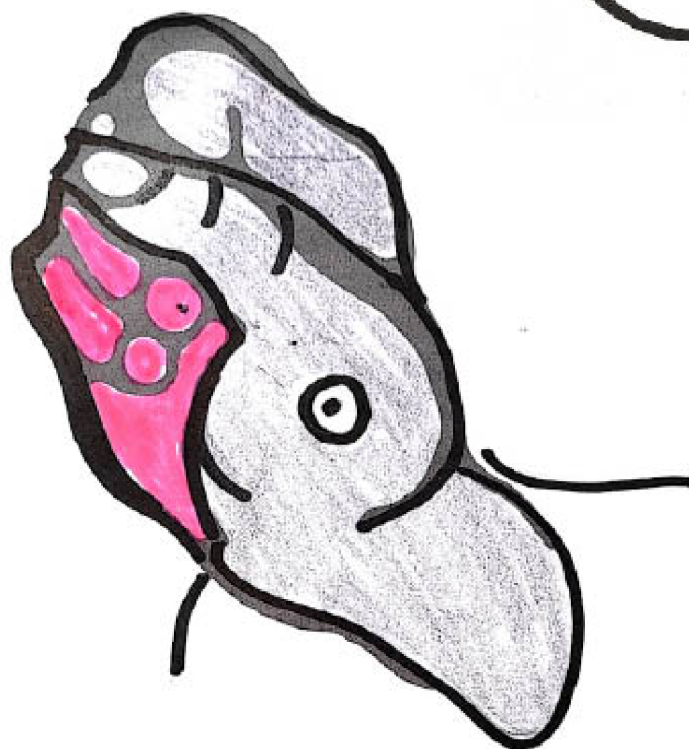
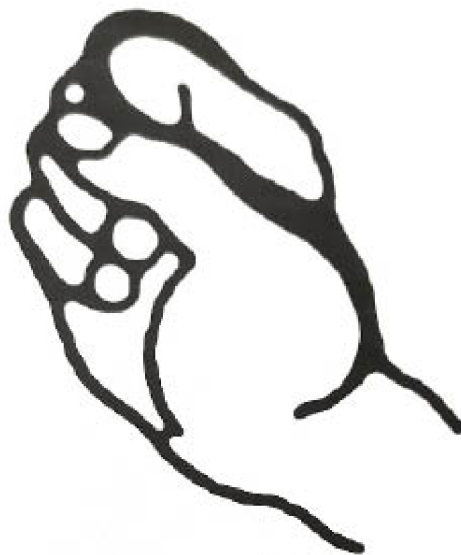
(a jeho hrb)

Rr

RAK

Ss

SLON

Tt

TELEFON

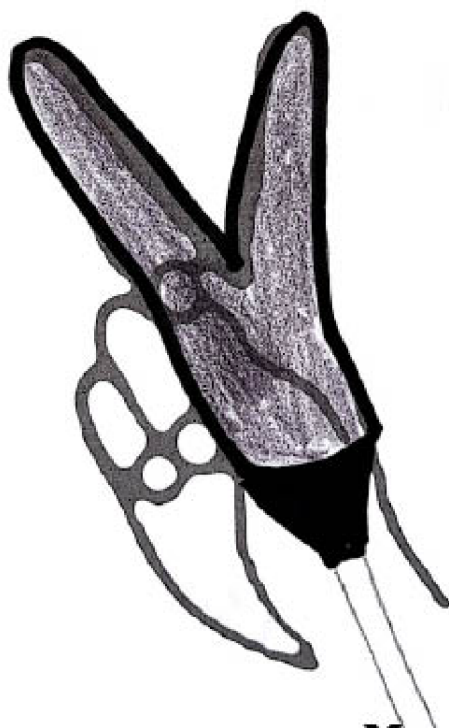
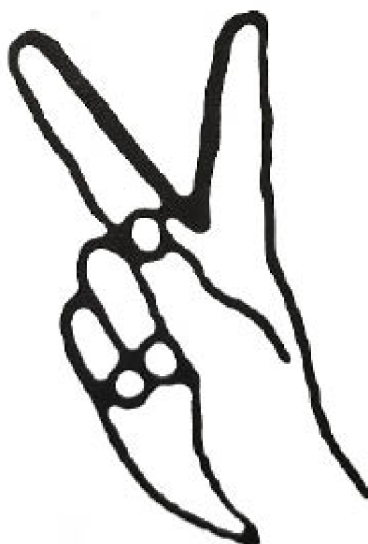
Uu

UŠI

(od králíka)

V v

VIDLIČKA
(rybářská)

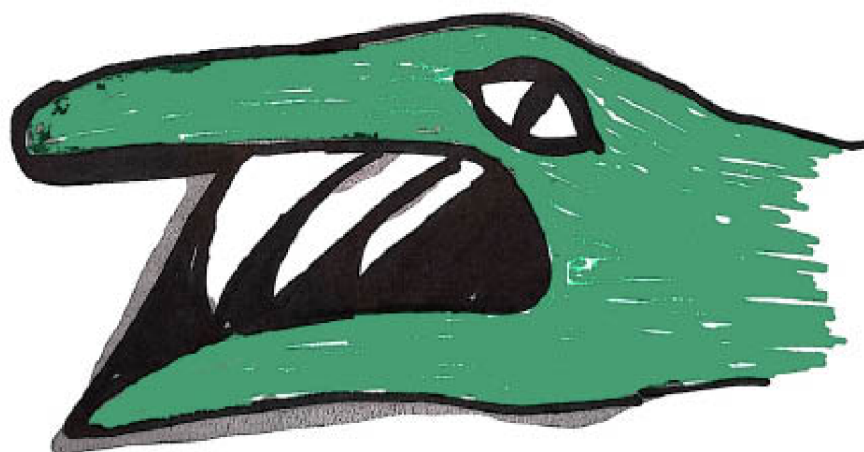
WILSON

(z filmu Trosečník)

YODA
(ze STAR WORS)

Zz

ZUBY

(od hada)

Příloha 3: Pexeso z mnemotechnické pomůcky

A	ANANAS 	Ch 	CHOBOTNICE 	O 	OKO 	V
B 	BATOH 	I 	INJEKCE 	P 	PISTOLE 	VIDLIČKA (na ryby)
C 	CITRÓN 	J 	JELÍTKO 	Q 	QUASIMODO (hrb) 	W
D 	DUHA 	K 	KRÁLÍK 	R 	RAK 	WILSON
E 	ERB s hadem 	L 	LETADLO 	S 	SLON 	Y
F 	FÉN 	M 	MEDÚZA 	T 	TELEFON 	YODA
G 	GONG 	N 	NOHY 	U 	UŠI (králíka) 	Z
H 	HOUSENKY 					ZUBY (od hada)

Příloha 4: Informovaný souhlas k účasti na výzkumu – vzor

INFORMOVANÝ SOUHLAS PRO ÚČASTNÍKY VÝZKUMU

Byl/a jsem seznámen/a s podmínkami, cílem a obsahem výzkumného projektu Taťány Novotné s pracovním názvem „Použití a efektivita mnemotechnické pomůcky k jednoruční prstové abecedě v praxi“. Rozumím těmto podmínkám a souhlasím s nimi. Souhlasím s účastí na tomto projektu. Dávám povolení výzkumnici, aby materiál, který jsem jí poskytl/a, použila za účelem sepsání diplomové práce, popř. jakékoliv další odborné publikace a prezentace vycházející z tohoto výzkumu. Souhlasím také se zachováním důvěrnosti. Souhlasím i s případným nahráváním mé osoby při výzkumu a i s případnou analýzou (rozborem) výsledného zvukového záznamu a jeho přepisu. Dávám tímto také souhlas k tomu, že výzkumnice může v odborné publikaci citovat informace, které jí poskytuji. Vím, že pokud se v průběhu výzkumu objeví obtížné téma pro mou osobu, mohu odmítnout se dále projektu účastnit. Rozumím tomu, že mohu odstoupit z tohoto výzkumného projektu do sedmi dnů od poskytnutí mé aktivity. Tento souhlas platí i pro případný rozhovor. Potvrzuji také, že jsem převzal/a podepsaný stejnopis tohoto informovaného souhlasu“

JMÉNO:

PODPIS:

DATUM:

Příloha 5: Záznamový arch k pozorování – vzor

Záznam pozorování

Místo pozorování:	
Čas pozorování:	
Datum:	
Jméno pozorovatele:	
Jméno účastníka č. 1/věk/nejvyšší dosažené vzdělání:	
Jméno účastníka č. 2/věk/nejvyšší dosažené vzdělání:.	

ZKOUMANÁ OSOBA	ČAS (PŘIDĚLENÝ K NAUČENÍ)	POČET PŘIDĚLENÝCH ZNAKŮ	TYP ABECEDY (A/B)	SPRÁVNĚ NAUČENÉ ZNAKY	CHYBNĚ NAUČENÉ ZNAKY	NENAUČENÝ ZNAK

Typy jednoruční prstové abecedy k výzkumnému pozorování:

TYP A = znak dle známé předlohy české jednoruční prstové abecedy

TYP B = znak dle známé předlohy české jednoruční prstové abecedy **doplněný o mnemotechnickou pomůcku vytvořenou pozorovatelkou Taťánou Novotnou**

POZOROVANÁ OSOBA	ČASOVÝ ODSTUP OD PŮVODNÍHO POZOROVÁNÍ	SPRÁVNĚ NAUČENÉ ZNAKY	CHYBNĚ NAUČENÉ ZNAKY	NEVZPOMENUTO
	1 hodina 3 hodiny 1 týden 1měsíc			
	1 hodina 3 hodiny 1 týden 1měsíc			

Příloha 6: Přepis záznamových archů (1 – 5)

Záznam pozorování č. 1

Místo pozorování:	Jestřebí
Čas pozorování:	14:15-14:30 hod.
Datum:	15. 1. 2023
Jméno pozorovatele:	Tat'ána Novotná
Jméno účastníka č. 1/věk/nejvyšší dosažené vzdělání:	Daniel/20/SŠ-VL (3. ročník SŠ-maturita)
Jméno účastníka č. 2/věk/nejvyšší dosažené vzdělání:.	Robin/18/ZŠ(3. ročník SŠ-maturita)

ZKOUMANÁ OSOBA	ČAS (PŘIDĚLENÝ K NAUČENÍ)	POČET PŘIDĚLENÝCH ZNAKŮ	TYP ABECEDY (A/B)	SPRÁVNĚ NAUČENÉ ZNAKY	CHYBNĚ NAUČENÉ ZNAKY	NENAUČENÝ ZNAK
Daniel	1 minuta	8	A	S,U,V,T,W,Y,Z,X		
Robin	1 minuta	8	B	S,U,V,T,W,Y,Z,X		
Daniel	1 minuta	8	B	P,Q,R,G,H,T,?	E	
Robin	1 minuta	8	A	P,Q,R,G,H,T,?		E

Typy jednoruční prstové abecedy k výzkumnému pozorování:

TYP A = znak dle známé předlohy české jednoruční prstové abecedy

TYP B = znak dle známé předlohy české jednoruční prstové abecedy **doplněný** o mnemotechnickou pomůcku vytvořenou pozorovatelkou Tat'ánou Novotnou

POZOROVANÁ OSOBA	ČASOVÝ Odstup od Původního pozorování	SPRÁVNĚ NAUČENÉ ZNAKY	CHYBNĚ NAUČENÉ ZNAKY	NEVZPOMENUTO
Daniel	1 hodina	U,V,E,G,S,R,W,Y,Z,F,T,Z,X,H	P	Q
	3 hodiny	U,V,E,G,S,R,W,Y,Z,F,T,Z,P,X,H		Q
	1 týden	U,V,E,G,S,R,W,Y,Z,F,T,Z,P,X,H	Q	
	1měsíc	U,V,E,G,S,R,W,Y,Z,F,T,Z,X,H,Q		
Robin	1 hodina	U,V,E,G,R,W,Y,Z,F,T,Z,P,X,H	S	Q
	3 hodiny	U,V,E,G,R,W,Y,Z,F,T,Z,P,X,H	S	Q
	1 týden	U,V,E,G,S,R,W,Y,Z,F,T,Z,P,X,H		Q
	1měsíc	U,V,E,G,S,R,W,Y,Z,F,T,Z,P,X,H		Q

Záznam pozorování č. 2

Místo pozorování:	Zábřeh
Čas pozorování:	12:00-12:30 hod.
Datum:	14. 2. 2023
Jméno pozorovatele:	Taťána Novotná
Jméno účastníka č. 1/věk/nejvyšší dosažené vzdělání:	Božena/72/SŠ
Jméno účastníka č. 2/věk/nejvyšší dosažené vzdělání:	Josef/74/SŠ

ZKOUMANÁ OSOBA	ČAS (PŘIDĚLENÝ K NAUČENÍ)	POČET PŘIDĚLENÝCH ZNAKŮ	TYP ABECEDY (A/B)	SPRÁVNĚ NAUČENÉ ZNAKY	CHYBNĚ NAUČENÉ ZNAKY	NENAUČENÝ ZNAK
Božena	1 minuta	4	B	L,O,M,N		
Josef	1 minuta	4	A	L,O,M,N		
Božena	1 minuta	4	A	CH,I	J	K
Josef	1 minuta	4	B	CH,K,I,J		

Typy jednoruční prstové abecedy k výzkumnému pozorování:

TYP A = znak dle známé předlohy české jednoruční prstové abecedy

TYP B = znak dle známé předlohy české jednoruční prstové abecedy **doplňný** o mnemotechnickou pomůcku vytvořenou pozorovatelkou Taťánou Novotnou

POZOROVANÁ OSOBA	ČASOVÝ ODSŤUP OD PŮVODNÍHO POZOROVÁNÍ	SPRÁVNĚ NAUČENÉ ZNAKY	CHYBNĚ NAUČENÉ ZNAKY	NEVZPOMENUTO
Božena	1 hodina	L,M,N,O,CH,I,J,K		
	3 hodiny	L,M,N,O,CH,I,J,K		
	1 týden	L,M,N,O,CH,I,J,K		
	1měsíc	L,M,N,O,CH,I,J,K		
Josef	1 hodina	N,O,CH,I,J,K	L,M	K
	3 hodiny	L,N,O,CH,I,J,K	M	K
	1 týden	L,N,O,CH,I,J		K,M
	1měsíc	L,N,O,CH,I	M	K,J

Záznam pozorování č. 3

Místo pozorování:	Zábřeh
Čas pozorování:	15:00-15:20
Datum:	6. 3. 2023
Jméno pozorovatele:	Taťána Novotná
Jméno účastníka č. 1/věk/nejvyšší dosažené vzdělání:	Jana/54/SŠ
Jméno účastníka č. 2/věk/nejvyšší dosažené vzdělání:	František/51/SŠ

ZKOUMANÁ OSOBA	ČAS (PŘIDĚLENÝ K NAUČENÍ)	POČET PŘIDĚLENÝCH ZNAKŮ	TYP ABECEDY (A/B)	SPRÁVNĚ NAUČENÉ ZNAKY	CHYBNĚ NAUČENÉ ZNAKY	NENAUČENÝ ZNAK
Jana	1 minuta	4	A	C,B	A,D	
František	1 minuta	4	B	C,A,B,D		
Jana	1 minuta	4	B	L,O,M,N		
František	1 minuta	4	A	L,O,N	M	

Typy jednoruční prstové abecedy k výzkumnému pozorování:

TYP A = znak dle známé předlohy české jednoruční prstové abecedy

TYP B = znak dle známé předlohy české jednoruční prstové abecedy **doplňný** o mnemotechnickou pomůcku vytvořenou pozorovatelkou Taťánou Novotnou

POZOROVANÁ OSOBA	ČASOVÝ ODSUP OD PŮVODNÍHO POZOROVÁNÍ	SPRÁVNĚ NAUČENÉ ZNAKY	CHYBNĚ NAUČENÉ ZNAKY	NEVZPOMENUTO
Jana	1 hodina	B,C,L,O,M,N	A,D	
	3 hodiny	B,C,L,O,M,N	A,D	
	1 týden	C,D,L,O,M,N	A,B	
	1měsíc	C,L,O,M,N	A,B,D	
František	1 hodina	D,A,B,C,L,O,N	M	
	3 hodiny	D,A,B,C,L,O,N	M	
	1 týden	D,A,B,C,L,O,N	M	
	1měsíc	D,A,B,C,L,O	M,N	

Záznam pozorování č. 4

Místo pozorování:	Nový Malín
Čas pozorování:	15:30 – 16:00 hod.
Datum:	18. 4. 2023
Jméno pozorovatele:	Taťána Novotná
Jméno účastníka č. 1/věk/nejvyšší dosažené vzdělání:	Jana/29/VŠ
Jméno účastníka č. 2/věk/nejvyšší dosažené vzdělání:	Pavel/28/VŠ

ZKOUMANÁ OSOBA	ČAS (PŘIDĚLENÝ K NAUČENÍ)	POČET PŘIDĚLENÝCH ZNAKŮ	TYP ABECEDY (A/B)	SPRÁVNĚ NAUČENÉ ZNAKY	CHYBNĚ NAUČENÉ ZNAKY	NENAUČENÝ ZNAK
Jana	1 minuta	4	A	N,L,M,O		
Pavel	1 minuta	4	B	N,L,M,O		
Jana	1 minuta	8	B	?,A,C,P,B,Q,R,D		
Pavel	1 minuta	8	A	?,A,C,P,B,Q,R,D		

Typy jednoruční prstové abecedy k výzkumnému pozorování:

TYP A = znak dle známé předlohy české jednoruční prstové abecedy

TYP B = znak dle známé předlohy české jednoruční prstové abecedy **doplňný** o mnemotechnickou pomůcku vytvořenou pozorovatelkou Taťánou Novotnou

POZOROVANÁ OSOBA	ČASOVÝ Odstup od PŮVODNÍHO POZOROVÁNÍ	SPRÁVNĚ NAUČENÉ ZNAKY	CHYBNĚ NAUČENÉ ZNAKY	NEVZPOMENUTO
Jana	1 hodina	O,?,A,C,L,D,M,N,R,P,Q,B		
	3 hodiny	O,?,A,C,L,D,M,N,R,P,Q,B		
	1 týden	O,?,A,C,L,D,M,N,R,P,Q,B		
	1měsíc	O,?,A,C,L,D,M,N,R,P,Q,B		
Pavel	1 hodina	O,?,A,C,L,D,M,N,R,P,Q,B		
	3 hodiny	O,?,A,C,L,D,M,N,R,P,Q,B		
	1 týden	O,?,A,C,L,D,M,N,R,P,Q,B		
	1měsíc	O,?,A,C,L,M,N,R,P,Q,B	D	

Záznam pozorování č. 5

Místo pozorování:	Bludov
Čas pozorování:	14:00-14:30 hod.
Datum:	7. 5. 2023
Jméno pozorovatele:	Taťána Novotná
Jméno účastníka č. 1/věk/nejvyšší dosažené vzdělání:	Tomáš/30/VŠ
Jméno účastníka č. 2/věk/nejvyšší dosažené vzdělání:	Petra/33/VŠ

ZKOUMANÁ OSOBA	ČAS (PŘIDĚLENÝ K NAUČENÍ)	POČET PŘIDĚLENÝCH ZNAKŮ	TYP ABECEDY (A/B)	SPRÁVNĚ NAUČENÉ ZNAKY	CHYBNĚ NAUČENÉ ZNAKY	NENAUČENÝ ZNAK
Tomáš	1 minuta	4	B	A,B,C,D		
Petra	1 minuta	4	A	A,B,C,D		
Tomáš	1 minuta	4	A	S,T,U,V		
Petra	1 minuta	4	B	S,T,U,V		

Typy jednoruční prstové abecedy k výzkumnému pozorování:

TYP A = znak dle známé předlohy české jednoruční prstové abecedy

TYP B = znak dle známé předlohy české jednoruční prstové abecedy **doplňný** o mnemotechnickou pomůcku vytvořenou pozorovatelkou Taťánou Novotnou

POZOROVANÁ OSOBA	ČASOVÝ ODSUP OD PŮVODNÍHO POZOROVÁNÍ	SPRÁVNĚ NAUČENÉ ZNAKY	CHYBNĚ NAUČENÉ ZNAKY	NEVZPOMENUTO
Tomáš	1 hodina	D,A,B,C,V,T,U,S		
	3 hodiny	D,A,B,C,V,T,U,S		
	1 týden	D,A,B,C,V,T,U,S		
	1měsíc	D,A,B,C,V,T,U,S		
Petra	1 hodina	D,A,B,C,V,T,U,S		
	3 hodiny	D,A,B,C,V,T,U,S		
	1 týden	D,A,B,C,V,T,U,S		
	1měsíc	D,A,B,C,V,T,U,S		

Příloha 7: Strukturovaný rozhovor – otázky

Strukturovaný rozhovor

- 1. Zajímal/a ses před tímto výzkumem někdy o komunikační schopnosti osob se sluchovým postižením?**
- 2. Jak se ti pracovalo s variantou A, pouze se znaky jednoruční prstové abecedy?**
- 3. Jak se ti pracovalo s variantou B, znaky jednoruční prstové abecedy + mnemotechnická pomůcka – obrázky?**
- 4. Po hodině od výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
- 5. Po 3 hod výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
- 6. Po 1 týdnu od výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
- 7. Po 1 měsíci od výzkumu - co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
- 8. Přišla ti mnemotechnická pomůcka efektivní? Měla význam? Pomohla ti?**
- 9. Měl/a bys nyní po výzkumu chuť se dozvědět více o lidech se sluchovým postižením?**
- 10. Chtěl/a by ses případně naučit alespoň základy Českého znakového jazyka?**

Příloha 8: Přepis rozhovorů - odpovědí

1. Rozhovor s paní učitelkou 5. třídy

Za paní učitelkou, paní J, a jejím manželem jsem přijela po měsíci od výzkumu a provedli jsme poslední část výzkumu, zapamatování si mnemotechnické pomůcky po měsíci. Následně jsme nahrály rozhovor, s tím, že po každém testování v určitém časovém úseku si všichni zúčastnění měli udělat poznámku, co si vybavovali po té dané uplynulé době po výzkumu, či spíše znaky, nebo obrázky. S tím jsme pak nadále pracovali.

Paní učitelka byla klidná, vyrovnaná, na rozhovor se těšila, šprýmovala, že bude dělat rozhovor a bude z ní celebrita. Na nic jsme nečekaly a vrhly jsme se na strukturovaný rozhovor, zde je přepsaný záznam odpovědí:

- 1. Zajímá/a ses před tímto výzkumem někdy o komunikační schopnosti osob se sluchovým postižením?**
Ne, nezajímala.
- 2. Jak se ti pracovalo s variantou A, pouze se znaky jednoruční prstové abecedy?**
Dobře se mi pracovalo.
- 3. Jak se ti pracovalo s variantou B, znaky jednoruční prstové abecedy + mnemotechnická pomůcka – obrázky?**
To už se mi pracovalo mnohem lépe, pomohly mi obrázky k učení těch znaků.
- 4. Po hodině od výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Spíše obrázek.
- 5. Po 3 hod od výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Taky spíš obrázek, ve většině případů.
- 6. Po 1 týdnu od výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Taky obrázek.
- 7. Po 1 měsíci od výzkumu - co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Obrázek u většiny znaků taky.
- 8. Přišla ti mnemotechnická pomůcka efektivní? Měla význam? Pomohla ti?**
Pro mě určité význam měla, přišlo mi, přišly mi užitečné obrázky k tomu naučení se znaků.
- 9. Měl/a bys nyní po výzkumu chuť se dozvědět více o lidech se sluchovým postižením?**
Jo, mohlo by to být zajímavé.
- 10. Chtěl/a by ses případně naučit alespoň základy Českého znakového jazyka?**
Jo, základy by byly fajn.

2. Rozhovor s panem inženýrem

Za panem inženýrem, panem P, a jeho ženou jsem přijela po měsíci od výzkumu a provedli jsme poslední část výzkumu, zapamatování si mnemotechnické pomůcky po měsíci. Následně jsme nahráli rozhovor, s tím, že po každém testování v určitém časovém úseku si všichni zúčastnění měli udělat poznámku, co si vybavovali po té dané uplynulé době po výzkumu, či spíše znaky, nebo obrázky. S tím jsme pak nadále pracovali.

Paní inženýr byl celkem nervózní, měl strach, že mi pokazí výzkum, tak jsem kladla důraz na to, aby opravdu odpovídal dle pravdy a že žádný výzkum mi kazit nebude, že buď se moje hypotéza, nebo teorie potvrdí či nikoliv.

Písemný záznam rozhovoru a přepis odpovědí najdete zde:

- 1. Zajímá/a ses před tímto výzkumem někdy o komunikační schopnosti osob se sluchovým postižením?**
Nezajímá.
- 2. Jak se ti pracovalo s variantou A, pouze se znaky jednoruční prstové abecedy?**
Dobře.
- 3. Jak se ti pracovalo s variantou B, znaky jednoruční prstové abecedy + mnemotechnická pomůcka – obrázky?**
Taky dobře, nevidím v tom zásadní rozdíl.
- 4. Po hodině od výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
U těžších znaků ten obrázek u lehčích ten znak.
- 5. Po 3 hod od výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Spíše ten obrázek.
- 6. Po 1 týdnu od výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
To už je značně horší, ale spíše obrázek.
- 7. Po 1 měsíci od výzkumu - co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Spíše taky obrázek.
- 8. Přišla ti mnemotechnická pomůcka efektivní? Měla význam? Pomohla ti?**
Na dlouhodobou paměť určitě.
- 9. Měl/a bys nyní po výzkumu chuť se dozvědět více o lidech se sluchovým postižením?**
To je těžká otázka, asi nějak okrajově ano.
- 10. Chtěl/a by ses případně naučit alespoň základy Českého znakového jazyka?**
Základy určitě.

3. Rozhovor se 1. studentem SŠ

Student SŠ, pan D, přijeli spolu se svým bratrem, panem R, také studentem SŠ ke mně domů, kde probíhal rozhovor.

Vše probíhalo obdobně jako u předešlých účastníků, po každém testování v určitém časovém úseku si všichni zúčastnění měli udělat poznámku, co si vybavovali po té dané uplynulé době po výzkumu, či spíše znaky, nebo obrázky. S tím jsme pak nadále pracovali. Nálada byla velice optimistická. Bylo to velmi milé a přátelské setkání.

Zde je výsledek rozhovoru:

1. **Zajímal/a ses před tímto výzkumem někdy o komunikační schopnosti osob se sluchovým postižením?**
Ne.
2. **Jak se ti pracovalo s variantou A, pouze se znaky jednoruční prstové abecedy?**
Docela dobře.
3. **Jak se ti pracovalo s variantou B, znaky jednoruční prstové abecedy + mnemotechnická pomůcka – obrázky?**
Taky docela dobře, ale bylo to trochu lepší.
4. **Po hodině od výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Asi oboje.
5. **Po 3 hod výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Pořád oboje.
6. **Po 1 týdnu od výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Asi oboje, pořád.
7. **Po 1 měsíci od výzkumu - co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Spíš ten obrázek.
8. **Přišla ti mnemotechnická pomůcka efektivní? Měla význam? Pomohla ti?**
Já si myslím, že určitě byla efektivní i měla význam.
9. **Měl/a bys nyní po výzkumu chuť se dozvědět více o lidech se sluchovým postižením?**
Ano.
10. **Chtěl/a by ses případně naučit alespoň základy Českého znakového jazyka?**
Ano, chtěl.

4. Rozhovor se 2. studentem SŠ

Student SŠ, pan R, přijeli spolu se svým bratrem, panem D, také studentem SŠ ke mně domů, kde probíhal rozhovor.

Vše probíhalo obdobně jako u předešlých účastníků, po každém testování v určitém časovém úseku si všichni zúčastnění měli udělat poznámku, co si vybavovali po té dané uplynulé době po výzkumu, či spíše znaky, nebo obrázky. S tím jsme pak nadále pracovali. Nálada byla pozitivní, veselá.

Zde je výsledek rozhovoru:

- 1. Zajímal/a ses před tímto výzkumem někdy o komunikační schopnosti osob se sluchovým postižením?**
Ne.
- 2. Jak se ti pracovalo s variantou A, pouze se znaky jednoruční prstové abecedy?**
Celkem dobře.
- 3. Jak se ti pracovalo s variantou B, znaky jednoruční prstové abecedy + mnemotechnická pomůcka – obrázky?**
Trochu líp, protože jsem si vybavil obrázek, když jsem si nemohl vzpomenout.
- 4. Po hodině od výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Oboje asi.
- 5. Po 3 hod výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Oboje.
- 6. Po 1 týdnu od výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Oboje.
- 7. Po 1 měsíci od výzkumu - co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Obrázek.
- 8. Přišla ti mnemotechnická pomůcka efektivní? Měla význam? Pomohla ti?**
Podle mě byla efektivní.
- 9. Měl/a bys nyní po výzkumu chuť se dozvědět více o lidech se sluchovým postižením?**
Joo, asi jo.
- 10. Chtěl/a by ses případně naučit alespoň základy Českého znakového jazyka?**
Ano.

5. Rozhovor s paní učitelkou 2. stupně ZŠ

Paní učitelka, paní P, měla opět stejné podmínky, jako předešlí zúčastnění (po každém testování v určitém časovém úseku si všichni zúčastnění měli udělat poznámku, co si vybavovali po té dané uplynulé době po výzkumu, či spíše znaky, nebo obrázky). Paní P neměla moc času, ale i tak ochotně rozhovor a přezkoušení absolvovala. Přijela jsem za ní do školy, do její práce, přepis níže:

- 1. Zajímá/a ses před tímto výzkumem někdy o komunikační schopnosti osob se sluchovým postižením?**
Ne.
- 2. Jak se ti pracovalo s variantou A, pouze se znaky jednoruční prstové abecedy?**
Dobře,
- 3. Jak se ti pracovalo s variantou B, znaky jednoruční prstové abecedy + mnemotechnická pomůcka – obrázky?**
Dobře.
- 4. Po hodině od výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Znak i obrázek.
- 5. Po 3 hod výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Znak i obrázek.
- 6. Po 1 týdnu od výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Znak i obrázek.
- 7. Po 1 měsíci od výzkumu - co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Znak i obrázek.
- 8. Přišla ti mnemotechnická pomůcka efektivní? Měla význam? Pomohla ti?**
Měla význam, byla efektivní, pomohla ti? Ano.
- 9. Měl/a bys nyní po výzkumu chuť se dozvědět více o lidech se sluchovým postižením?**
Ne.
- 10. Chtěl/a by ses případně naučit alespoň základy Českého znakového jazyka?**
Ne.

6. Rozhovor s panem koordinátorem služeb v sociálních službách

Pan T byl rád, že se tomuto tématu věnuji, jelikož pracuje s dětmi s poruchou autistického spektra a ví, jaké to je, když má dítě nějaké postižení či znevýhodnění. Tak byl rád, že se někdo snaží vymyslet pomůcku pro osoby se sluchovým postižením, jelikož toho není nikdy dost. Sám se s učením Českého znakového jazyka, nebo s učením jednoruční prstové abecedy nesešel. Tudiž jsme mohli objektivně výzkum provést. Jako dítě si pouze znakoali dvouruční prstovou abecedu, jako asi každý z nás, kdy ale ne všechny znaky jsme se učili tak, jak jsou právě správně v dvouruční prstové abecedě

- 1. Zajímal/a ses před tímto výzkumem někdy o komunikační schopnosti osob se sluchovým postižením?**
Ano.
- 2. Jak se ti pracovalo s variantou A, pouze se znaky jednoruční prstové abecedy?**
Dobře.
- 3. Jak se ti pracovalo s variantou B, znaky jednoruční prstové abecedy + mnemotechnická pomůcka – obrázky?**
Dobře.
- 4. Po hodině od výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Znak i obrázek.
- 5. Po 3 hod výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Znak i obrázek.
- 6. Po 1 týdnu od výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Nic. (*Bráno ve smyslu, že znaky ukazoval automaticky*)
- 7. Po 1 měsíci od výzkumu - co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Nic. (*Bráno ve smyslu, že znaky ukazoval automaticky*)
- 8. Přišla ti mnemotechnická pomůcka efektivní? Měla význam? Pomohla ti?**
Byla efektivní při prvním seznámení s písmenem.
- 9. Měl/a bys nyní po výzkumu chuť se dozvědět více o lidech se sluchovým postižením?**
Ne.
- 10. Chtěl/a by ses případně naučit alespoň základy Českého znakového jazyka?**
Ne.

7. Rozhovor s panem kameníkem

Za panem kameníkem, panem F a jeho ženou jsem přijela k nim domů. Vše probíhalo obdobně jako u předešlých zúčastněných, jen s výjimkou, že oba byli velmi unavení z práce. I tak mi ale rozhovor i přetestování umožnili. Bylo to moc milé setkání.

1. **Zajímal/a ses před tímto výzkumem někdy o komunikační schopnosti osob se sluchovým postižením?**
Ne.
2. **Jak se ti pracovalo s variantou A, pouze se znaky jednoruční prstové abecedy?**
Dobře.
3. **Jak se ti pracovalo s variantou B, znaky jednoruční prstové abecedy + mnemotechnická pomůcka – obrázky?**
Dobře.
4. **Po hodině od výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Znak.
5. **Po 3 hod výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Znak.
6. **Po 1 týdnu od výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Znak a občas nějaký jako i tak i předtím nějaký obrázky prostě joo, ale málo znak!
7. **Po 1 měsíci od výzkumu - co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Noo, tak to samý, prostě úplně stejně. Spíš znak, jako takhle obrázky, ty základní.
8. **Přišla ti mnemotechnická pomůcka efektivní? Měla význam? Pomohla ti?**
Já jsem se na to nezaměřil, takže, takže ne. Bral jsem to jako nic, jako.
9. **Měl/a bys nyní po výzkumu chuť se dozvědět více o lidech se sluchovým postižením?**
Ne.
10. **Chtěl/a by ses případně naučit alespoň základy Českého znakového jazyka?**
Nee.

8. Rozhovor s paní prodavačkou (obsluha čerpací stanice)

Za paní J a jejím manželem jsem přijela k nim domů. Vše probíhalo obdobně jako u předešlých zúčastněných, jen s výjimkou, že oba byli velmi unavení z práce. I tak mi ale rozhovor i přetestování umožnili. Bylo to moc milé setkání. Paní J byla navíc z pomůcky nadšená a tvrdila mi, že by se bez ní ty znaky vůbec nebyla schopna naučit, což jsem se jí snažila vyvrátit, že by to určitě zvládla, ale popravdě mi to udělalo velkou radost.

- 1. Zajímala/a ses před tímto výzkumem někdy o komunikační schopnosti osob se sluchovým postižením?**
Ne.
- 2. Jak se ti pracovalo s variantou A, pouze se znaky jednoruční prstové abecedy?**
No, nic moc.
- 3. Jak se ti pracovalo s variantou B, znaky jednoruční prstové abecedy + mnemotechnická pomůcka – obrázky?**
Dobře.
- 4. Po hodině od výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Obrázek.
- 5. Po 3 hod výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Obrázek.
- 6. Po 1 týdnu od výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Obrázek.
- 7. Po 1 měsíci od výzkumu - co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Obrázek.
- 8. Přišla ti mnemotechnická pomůcka efektivní? Měla význam? Pomohla ti?**
Určitě, pomohla, pomohla mi – vzpomenu si.
- 9. Měl/a bys nyní po výzkumu chuť se dozvědět více o lidech se sluchovým postižením?**
Asi aji jo.
- 10. Chtěl/a by ses případně naučit alespoň základy Českého znakového jazyka?**
Tak určitě.

9. Rozhovor s paní důchodkyní, bývalá administrativní pracovnice

Za paní B a jejím manželem jsem také přijela k nim domů do panelového bytu. Oba manželé byli z výzkumu a ze všeho z počátku nervózní, že se to nenaučí, že jsou už prý staří a hloupí, že mi výzkum pokazí. Nebylo to však podáváno ve zlém, nebo negativním smyslu, bylo to optimistické. Hodně jsme se zasmáli a výzkum manžele velmi bavil, šla na nich vidět až taková ta dětská radost, když se jim povedl znak jednoruční prstové abecedy ukázat. S rozhovorem neměli problém, ale byli trošku nervózní.

- 1. Zajímá/a ses před tímto výzkumem někdy o komunikační schopnosti osob se sluchovým postižením?**
Ne.
- 2. Jak se ti pracovalo s variantou A, pouze se znaky jednoruční prstové abecedy?**
Hm, šlo to.
- 3. Jak se ti pracovalo s variantou B, znaky jednoruční prstové abecedy + mnemotechnická pomůcka – obrázky?**
Bylo to lepší. Lepší to bylo.
- 4. Po hodině od výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Obrázek aji znak, obojí.
- 5. Po 3 hod výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
To samý.
- 6. Po 1 týdnu od výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Zas to samý.
- 7. Po 1 měsíci od výzkumu - co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
To samý, aji znaky aji obrázky.
- 8. Přišla ti mnemotechnická pomůcka efektivní? Měla význam? Pomohla ti?**
Pomohla.
- 9. Měl/a bys nyní po výzkumu chuť se dozvědět více o lidech se sluchovým postižením?**
Ano.
- 10. Chtěl/a by ses případně naučit alespoň základy Českého znakového jazyka?**
Ano.

10. Rozhovor s panem v důchodovém věku, bývalý pracovník kamenolomu

Za panem J a jeho manželkou jsem přijela k nim domů do panelového bytu. Oba manželé byli z výzkumu a ze všeho z počátku nervózní, že se to nenaučí, že jsou už prý staří a hloupí, že mi výzkum pokazí. Nebylo to však podáváno ve zlém, nebo negativním smyslu, bylo to optimistické. Hodně jsme se zasmáli a výzkum manžele velmi bavil, šla na nich vidět až taková ta dětská radost, když se jim povedl znak jednoruční prstové abecedy ukázat. S rozhovorem neměli problém, ale byli trochu nervózní, pan J se hodně soustředil, šlo vidět, že mu záleží na tom, aby vše úspěšně zvládnul.

- 1. Zajímá/a ses před tímto výzkumem někdy o komunikační schopnosti osob se sluchovým postižením?**
Ne.
- 2. Jak se ti pracovalo s variantou A, pouze se znaky jednoruční prstové abecedy?**
Celkem dobře.
- 3. Jak se ti pracovalo s variantou B, znaky jednoruční prstové abecedy + mnemotechnická pomůcka – obrázky?**
Bylo to lepší.
- 4. Po hodině od výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Někde znak a někde obrázek.
- 5. Po 3 hod výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Taky tak.
- 6. Po 1 týdnu od výzkumu – co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Taky ty to, napůl tak.
- 7. Po 1 měsíci od výzkumu - co si vybavuješ znak, nebo obrázek?**
Hm, napůl.
- 8. Přišla ti mnemotechnická pomůcka efektivní? Měla význam? Pomohla ti?**
Pomohly no.
- 9. Měl/a bys nyní po výzkumu chuť se dozvědět více o lidech se sluchovým postižením?**
Nevím, asi jo.
- 10. Chtěl/a by ses případně naučit alespoň základy Českého znakového jazyka?**
Ne.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Taťána Novotná
Ústav:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Vedoucí práce: doc. Mgr. Jiří Langer, Ph.D.
Rok obhajoby:	2023

Název práce:	Komunikační prostředky osob se sluchovým postižením, zaměření na jednoruční abecedu z pohledu intaktní populace.
Název práce v angličtině:	Means of communication of people with hearing impairments, focus on the one-handed alphabet from the point of view of the intact population.
Anotace práce:	<p>Sluchové postižení je často neviditelné a pro člověka z intaktní společnosti na první pohled špatně rozpoznatelné.</p> <p>Důležité je včasné rozpoznání sluchového postižení, snaha porozumět a také znát možnosti komunikace.</p> <p>Základem pro úspěšnou komunikaci je zvolení si vhodného způsobu, samozřejmě dle stupně sluchového postižení a možností komunikačního partnera.</p> <p>Zaměření se na prstové abecedy především v jednoruční formě, jelikož je rychlejší, ale zároveň hůře zapamatovatelná. Nekopíruje grafickou podobu hlásek primárního jazyka intaktní společnosti (Českého jazyka).</p>
Klíčová slova:	Osoba se sluchovým postižením, sluch, sluchové postižení, prstové abecedy.
Anotace v angličtině:	Hearing impairment is often invisible and hardly recognizable at first glance to a person

	<p>from an intact society.</p> <p>It is important to recognise a hearing impairment early, to try to understand it and to know the possibilities of communication.</p> <p>The basis for successful communication is to choose the appropriate method, depending of course on the degree of hearing impairment and the capabilities of the communication partner.</p> <p>Focus on finger alphabets especially in one-handed form, as it is faster but also harder to remember. It does not copy the graphic form of the syllables of the primary language of the intact society (Czech language).</p>
Klíčová slova v angličtině:	Person with hearing impairment. hearing, hearing impairment, finger alphabets.
Přílohy vázané k práci:	8
Jazyk práce	Český jazyk
Rozsah práce:	64 stran